

154. löggjafarþing 2023–2024.

Þingskjal x — x. mál.

Stjórnartillaga.

Tillaga til þingsályktunar

um framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2024-2027 (landsáætlun um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks).

Frá félags- og vinnumarkaðsráðherra.

Alþingi ályktar í samræmi við 37. gr. laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, nr. 38/2018 að samþykkja eftirfarandi framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2024-2027.

I. FRAMTÍÐARSÝN, MARKMIÐ OG ÁHERSLUR

Framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks, sem nú er lögð fram sem landsáætlun um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, byggir á þeirri framtíðarsýn og þeim meginreglum sem fram koma í samningnum. Markmið landsáætlunar verði þannig samhljóðandi við fyrstu grein samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks; að fatlað fólk njóti allra mannréttinda og mannfrelsis til fulls og jafns við aðra, jafnframt því að vernda og tryggja slík réttindi og frelsi og að auka virðingu fyrir eðlislægri mannlegri reisn þess. Landsáætlun feli í sér safn aðgerða til að koma í framkvæmd ákvæðum samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Gert verði ráð fyrir að aðgerðum vegna innleiðingar samningsins verði skipt upp í tvo áfanga og nái til ársins 2030.

Fyrri áfangi landsáætlunar felist í 57 aðgerðum sem skipt verði í eftirfarandi sex flokka: A. Vitundarvakning og fræðsla, B. Aðgengi, C. Sjálfstætt líf, D. Menntun og atvinna, E. Þróun þjónustu, F. Lögfesting. Margar aðgerðanna gætu þó átt heima í fleiri en einum flokki.

A. Vitundarvakning og fræðsla (14 aðgerðir).

Þörf er á að auka vitund almennings um stöðu og aðstæður fatlaðs fólks í samfélaginu og að auka sýnileika þess í almennri umræðu. Aðgerðir í þessum flokki snúa að því að auka meðvitund fatlaðs fólks sjálfs, almennings og fagfólks í ýmsum stéttum um stöðu og aðstæður fatlaðs fólks í samfélaginu. Jafnframt miða aðgerðir í þessum flokki að því að búa til námsefni og leiðbeiningar og miðla gögnum, upplýsingum og þekkingu um hagi fatlaðs fólks.

B. Aðgengi (11 aðgerðir).

Að hafa aðgengi að samfélaginu til jafns við aðra eru grundvallarréttindi fatlaðs fólks. Aðgerðir í þessum flokki miða að því að bæta aðgengi að mannvirkjum, heimasíðum og rafrænum gögnum, sem og aðgengi að húsnæði við hæfi. Auk þess er lagt til að þróuð verði gæðavísar og gæðaviðmið, handbækur og fræðsla um aðgengi fyrir öll.

C. Sjálfstætt líf (7 aðgerðir).

Réttur fatlaðs fólks til að lifa sjálfstæðu lífi er ein meginregla í samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Aðgerðir í þessum flokki leggja áherslu á sjálfstæði og val einstaklinga, sem og rétt fatlaðs fólks til viðunandi lífskjara og húsnæðis.

D. Menntun og atvinna (11 aðgerðir).

Aðgerðir í þessum flokki miða að því að auka aðgengi að fjölbreyttum tækifærum til menntunar og atvinnu án aðgreiningar, í því skyni að fatlað fólk geti tekið fullan þátt í námi og á vinnumarkaði á eigin forsendum.

E. Þróun þjónustu (12 aðgerðir).

Þjónusta við fatlað fólk þarf að vera í sífelldri þróun og endurskoðun, samhliða þeirri samfélagsþróun sem á sér stað á hverjum tíma. Aðgerðirnar taka mið af þeim veruleika og því fela þær í sér öflun gagna, miðlun upplýsinga og styrkingu þekkingar um stöðu fatlaðs fólks í samfélaginu. Auk þess miða þær að aukinni samræmingu og samþættingu þjónustu hinna ýmsu þjónustukerfa og þjónustuaðila.

F. Lögfesting (2 aðgerðir).

Aðgerðirnar snúa að lögfestingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks og fullgildingu valfrjálsrar bókunar við samninginn.

II. LANDSÁÆTLUN

Landsáætlun felur í sér aðgerðir til þess að uppfylla ákvæði greina samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks (SRFF). Því eru viðeigandi greinar samningsins tilteknar við hverja aðgerð. Einnig eru aðgerðirnar tengdar við heimsmarkmið Sameinuðu þjóðanna um sjálfbæra þróun (HM).

A. Vitundarvakning og fræðsla.

A.1. Vitundarvakning um stöðu fatlaðs fólks.

Verkefnið miði að því að auka vitund almennings um líf og aðstæður fatlaðs fólks í samfélaginu og að vinna gegn staðalímyndum og fordómum sem tengjast fötluðu fólki og stöðu þess. Unnið verði að því auka þátttöku og sýnileika fatlaðs fólks og lýsa fjölbreytileika þess á öllum sviðum samfélagsins.

Tímaáætlun: Viðvarandi verkefni á gildistíma áætlunarinnar. Árlegt stöðumat.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 8.

HM: 4 og 16.

A.2. Kynningarátak um SRFF.

Verkefninu er ætlað að upplýsa almenning um inntak SRFF og gildi hans, m.a. með stuttum myndskleiðum þar sem einstaka greinar samningsins eru kynntar sérstaklega.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Önnur ráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess ásamt fjölmiðlum.

SRFF: Greinar 8.

HM: 4 og 16.

A.3. Starfsemi samráðshópa og notendaráða í málefnum fatlaðs fólks um allt land verði eflað.

Verkefninu er annars vegar ætlað að tryggja að samráðshópar og notendaráð séu starfrækt um allt land og hins vegar að efla og virkja fatlað fólk til að taka þátt í starfsemi þeirra.

Tímaáætlun: 2026.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Sveitarfélög og byggðasamlög, Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 1-4 og 29.

HM: 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 16 og 17.

A.4. Endurskoðun aðalnámsskráa leik-, grunn- og framhaldsskóla með áherslu á félagslegan skilning á fötlun og fötlun sem eðlilegan hluta mannlegs margbreytileika.

Rýndir verði fyrstu þrír sameiginlegu kaflarnir í aðalnámsskrám leik-, grunn- og framhaldsskóla, með áherslu á læsi, sjálfbærni, lýðræði og mannréttindi, heilbrigði og velferð, jafnrétti, og sköpun. Það er til samræmis við að skólagangan á að vera samfelld heild. Í kjölfar endurskoðunar verði unnið námsefni við hæfi fyrir hvert skólastig, eftir þörfum.

Tímaáætlun: 2026.

Ábyrgð: Mennta- og barnamálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Menntamálastofnun, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 8.

HM: 4 og 16.

A.5. Aukinn sýnileiki fatlaðs fólks í fjölmiðlum og í þátttöku í opinberri umræðu.

Verkefnið felist í að auka almennan sýnileika fatlaðs fólks í samfélaginu og þá breidd sem býr í þeim hópi. Auka sýnileika fatlaðs fólks í almennri samfélagsumræðu, sem sérfræðingar í fjölbreyttum málaflokkum, sem neytendur og á öðrum sviðum sem fjallað er um í fjölmiðlum og dægurmenningu. Þannig verði fatlað fólk í auknu mæli viðmælendur um málefni ótengd fötlun sinni og stöðu fatlaðs fólks.

Lagt er til að verkefnið skiptist í þrjá þætti:

1. Kortlagningu og greiningu á sýnileika fatlaðs fólks og þátttöku þess í opinberri umræðu.

2. Hagsmunasamtök fatlaðs fólks haldi lista yfir nöfn fatlaðs fólks með fjölbreyttan bakgrunn sem er tilbúið að taka þátt opinberri umræðu, sé eftir því leitað.

3. Hagsmunasamtök bjóði upp á þjálfun fyrir fatlað fólk í því að koma fram í fjölmiðlum og fyrir fjölmiðlafólk í því að taka viðtöl við fatlað fólk.

Tímaáætlun: 2024-2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fatlað fólk og hagsmunasamtök þess, fjölmiðlar, menningar- og viðskiptaráðuneyti.

SRFF: Grein 8.

HM: 4 og 16.

A.6. Stuðningur við gerð námsefnis um réttindi fatlaðs fólks sem nýtist fyrir nám allra fagstétta sem snerta líf fatlaðs fólks.

Stutt verði við gerð námsefnis um réttindi fatlaðs fólks sem nýtist sem hluti af grunnnámi þeirra fagstétta sem snerta líf fatlaðs fólks með einhverjum hætti.

Tímaáætlun: 2024 - 2026.

Ábyrgð: Háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskólar, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti, heilbrigðisráðuneyti, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 8.

HM: 4 og 16.

A.7. Gerð fræðsluefnis fyrir starfsfólk sem beitir nauðung og/eða frelsissviptingum.

Útbúið verði fræðsluefni fyrir starfsfólk í búsetuúrræðum fatlaðs fólks og dómara, ákærendur, löggæslu og starfsfólk fangelsa um:

- Sjálfsákvörðunarrétt og sjálfræði.
- Nauðung og önnur inn grip sem skerða sjálfsákvörðunarrétt og sjálfræði fólks.
- Leiðir í þjónustu sem vernda sjálfsákvörðunarrétt og sjálfræði og koma í veg fyrir að nauðung sé beitt.

• Leiðir til að þróa verklag þar sem lögð er áhersla á að upplýsa einstaklinga um rétt sinn, hvert þeir geti leitað, hvaða úrræði eru til o.s.frv.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Dómsmálaráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, sérfræðiteymi skv. 14. gr. laga um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, Réttindagæsla fatlaðs fólks, Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 12, 14, 15, 16 og 17.

HM: 3, 5 og 16.

A.8. Leiðbeiningar og fræðsla um viðeigandi aðlögun og studda ákvarðanatöku fatlaðs fólks fyrir þau sem starfa innan réttarvörslukerfis.

Unnar verði leiðbeiningar um hvað felst í viðeigandi aðlögun og studdri ákvarðanatöku. Efnið á fyrst og fremst erindi við þau sem starfa innan fangelsis-, löggæslu- og réttarkerfisins. Leiðbeiningarnar taki til þess hvernig fatlað fólk geti haft ólíka eða mismunandi skynjun í aðstæðum t.d. við skýrslutöku eða handtöku. Í leiðbeiningunum verði að finna mögulegar leiðir til að draga úr neikvæðum áhrifum á fatlað fólk þegar kemur til samskipta við fyrrgreinda þjónustuaðila.

Tímaáætlun: 2024-2025.

Ábyrgð: Dómsmálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Ríkislögreglustjóri, Dómstólasýslan, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, Réttindagæsla fatlaðs fólks, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 12, 13, 14, 15, 16 og 22.

HM: 3, 5 og 16.

A.9. Gerð fræðsluefnis fyrir starfsfólk sem vinnur að málefnum fatlaðs fólks um persónuvernd og upplýsingaöryggi.

Útbúið verði fræðsluefni um persónuvernd, öryggi í rafrænum samskiptum og vistun gagna fyrir starfsfólk sem sinnir þjónustu við fatlað fólk. Efnið verði aðgengilegt í fræðslugátt félags- og vinnumarkaðsráðuneytis.

Tímaáætlun: 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Persónuvernd, persónuverndarfulltrúar opinberra aðila, réttindagæslumenn fatlaðs fólks, hagsmunasamtök fatlaðs fólks og sveitarfélög.

SRFF: Grein 22.

HM: 16.

A.10. Allir flokkar á þingi skipi einn þingmann sem talsmann fatlaðs fólks.

Markmið aðgerðarinnar er að tryggja farveg fyrir sjónarmið fatlaðs fólks áður en ákvarðanir eru teknar sem koma til með að hafa áhrif á líf fatlaðs fólks til jafns við aðra. Með því að tilnefna einn þingmann úr hverjum flokki á Alþingi sem talsmann fatlaðs fólks er bæði hægt að auka vitund og skilning á Alþingi á stöðu fatlaðs fólks og um leið að auka aðgengi fatlaðs fólks að pólitískum fulltrúum.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Þingflokkar, þingmenn og hagsmunasamtök fatlaðs fólks.

SRFF: Greinar 8 og 29.

HM: 4, 5, 10 og 16.

A.11. Regluleg miðlun hagtalna um hagi fatlaðs fólks.

Verkefnið felist í því að skoða hvernig hægt er að safna gögnum um hagi fatlaðs fólks, tryggja samanburðarhæfni þeirra og gæði og tengja við önnur gagnasöfn Hagstofunnar. Markmiðið er að hægt sé að varpa skýrara ljósi á stöðu og hagi fatlaðs fólks í samanburði við aðra hópa í samfélaginu.

Tímaáætlun: 2024 .

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Hagstofa Íslands, Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála og sveitarfélög.

SRFF: Grein 31.

HM: 16.

A.12. Bætt aðgengi að upplýsingum um þjónustu við fatlað fólk og réttindi þess.

Verkefnið felist í því að hægt verði að nálgast með einföldum hætti upplýsingar um réttindi og þjónustu við fatlað fólk og fjölskyldur þess á einum stað. Þannig verði hægt að nálgast upplýsingar, umsóknareyðublöð og almenna ráðgjöf um allt sem varðar þjónustu við fatlað fólk. Einnig verði á sama stað hægt að koma ábendingum um þjónustu á framfæri.

Tímaáætlun: 2025-2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjármála- og efnahagsráðuneyti (Stafrænt Ísland), innviðaráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga og hagsmunasamtök fatlaðs fólks.

SRFF: Greinar 1-4 og 28.

HM: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 16 og 17.

A.13. Stuðningur við gerð skuggaskýrslna hagsmunasamtaka fatlaðs fólks um framkvæmd SRFF.

Hagsmunasamtök geti sótt um fjárframlag til að vinna gagnrýnar athugasemdir (skuggaskýrslu) við skýrslur íslenskra stjórnvalda um framkvæmd samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks í aðdraganda hverrar fyrirtöku á skýrslum Íslands.

Tímaáætlun: Tilfallandi.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 33.

HM: 16 og 17.

A.14. Lög og verkferlar um réttindagæslu fatlaðs fólks verði endurskoðuð.

Verkefnið verði tvíþætt:

1. Endurskoðun laga um réttindagæslu fatlaðs fólks nr. 88/2011. Fyrirkomulag réttindavaktar skv. 3.gr. verði sérstaklega rýnt.

2. Endurskoðun skipulags og verkferla í þjónustu réttindagæslunnar.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Forsætisráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 33.

HM: 16 og 17.

B. Aðgengi

B.1. Leiðbeiningar til að tryggja stafrænt aðgengi að upplýsingum um þjónustu og réttindi.

Stafrænt Ísland hefur mótað stefnur um efnistöð og aðgengi á heimasíðum opinberra aðila. Þær stefnur mætti nýta sem leiðarvísi um hvernig þróa má vefsvæði og stafrænar lausnir til að tryggja aðgengi ólíkra hópa að upplýsingum og gögnum. Stefnurnar verði kynntar ráðuneytum, stofnunum og sveitarfélögum.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Fjármála- og efnahagsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Stafrænt Ísland, innviðaráðuneyti og Samband íslenskra sveitarfélaga.

SRFF: Greinar 1-4 og 9.

HM: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 16 og 17.

B.2. Þróun á lausnum á rafrænu aðgengi fyrir fatlað fólk.

Verkefnið feli í sér að greiða aðgengi fatlaðs fólks að rafrænni þjónustu með áherslu á aðgengi að heilbrigðisgáttum og fjármálaþjónustu bankastofnana. Horft verði til stöðu þeirra einstaklinga sem hafa persónulega talsmenn skv. lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk nr. 88/2011. Jafnframt verði lausnir þróaðar sem nýst geti fleiri markhópum, sem ekki hafa bein umráð yfir rafrænu auðkenni. Kortlagðar verði nauðsynlegar laga- og reglugerðarbreytingar, tæknilegar útfærslur ásamt tíma- og kostnaðaráætlun fyrir þróun lausna.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, háskóla- iðnaðar og nýsköpunarráðuneyti, dómsmálaráðuneyti, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 9, 19 og 21.

HM: 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11 og 16.

B.3. Miðstöð um auðlesnið efni.

Verkefnið feli í sér að auka aðgengi fatlaðs fólks og almennings að auðlesnu efni til að auðvelda aðgengi innan samfélagsins og auka þannig samfélagsþátttöku og jafnræði.

Tímaáætlun: 2024-2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Önnur ráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess ásamt fjölmiðlum.

SRFF: Greinar 5, 9, 21, 24, 25 og 27.

HM: 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11 og 16.

B.4. Gildandi laga- og reglugerðaumhverfi verði greint m.t.t. til aðgengis fyrir öll.

Stofnaður verði vinnuhópur sem falið verði að kortleggja og greina laga- og reglugerðaumhverfi m.t.t. aðgengis fyrir öll og heimilda eftirlitsstofnana til beitingu viðurlaga. Á grundvelli kortlagningar verði lagðar fram tillögur að breytingum, sem m.a. feli í sér skilgreindar kvörtunarleiðir og afgreiðslutíma.

Byggt verði m.a. á aðgerð um aðgengi fyrir öll í húsnæðisstefnu stjórnvalda sem innviðaráðuneyti hyggst leggja fram á næstu misserum.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Innviðaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Húsnæðis- og mannvirkjastofnun, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 5, 9 og 20.

HM: 1, 4, 8, 9, 10, 11, 13 og 16.

B.5. Endurskoðun á undanþágum í byggingareglugerð nr. 112/2012.

Endurskoðuð verði ákvæði í byggingareglugerð nr. 112/2012 sem lúta að skráningu, eftirliti og viðurlögum (sektum) og hugað verði að skýrleika við túlkun á ákvæðum reglugerðarinnar um undanþágur.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Innviðaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Húsnæðis- og mannvirkjastofnun, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 5 og 9.

HM: 1, 4, 8, 9, 10, 11 og 16.

B.6. Leiðbeiningar og fræðsla um viðeigandi aðlögun og aðgengi fyrir öll, með algilda hönnun að leiðarljósi.

Verkefnið verði tvíþætt:

1. Útbúin verði ný og endurskoðuð rafræn handbók/leiðarvísir um aðgengi fyrir öll með leiðbeiningum fyrir hönnuði, verkfræðinga, arkitekta, stjórnvöld sem gefa út byggingarleyfi og aðra sem vinna að gerð mannvirkja.

2. Unnið verði fræðsluefni um viðeigandi aðlögun og algilda hönnun fyrir skólakerfið, atvinnulífið, opinbera aðila sem og hagsmunaaðila.

Tímaáætlun: 2024-2027.

Ábyrgð: Innviðaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, Húsnæðis- og mannvirkjastofnun (HMS), Stafrænt Ísland, hagsmunasamtök fatlaðs fólks, fagfélög og aðilar vinnumarkaðarins.

SRFF: Greinar 5, 9 og 21.

HM: 1, 4, 8, 9, 10, 11 og 16.

B.7. Hlutverk, umboð og fjöldi aðgengisfulltrúa verði skýrð.

Ríki, í samráði við sveitarfélög, skilgreini hlutverk og umboð aðgengisfulltrúa í byggingareglugerð, auk þess sem markmið verði sett um að hvert sveitarfélag og þjónustuvæði sem hefur fleiri en 1.000 íbúa skipi aðgengisfulltrúa. Aðgengisfulltrúi meti m.a.

aðgengi fatlaðs fólks að þjónustu ríkis og sveitarfélaga og komi með tillögur að úrbótum. Aðgengisfulltrúum verði einnig ætlað að annast fræðslu gagnvart tilteknum markhópum.

Tímaáætlun: 2025-2027.

Ábyrgð: Innviðaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, stofnanir ríkisins, sveitarfélög og hagsmunasamtök fatlaðs fólks.

SRFF: Grein 9.

HM: 4, 9, 11 og 16.

B.8. Kortlagning á upplifun fatlaðs fólks af þjónustu almenningssamgangna.

Verkefnið verði tvíþætt:

1. Kortlagt verði og metið að hve miklu leyti samgöngur innanlands tryggi aðgengi fyrir öll.

2. Kortlagt verði og metið hvort samgöngur á milli landa séu í samræmi við Evrópuviðmið um aðgengi fyrir öll.

Stofnaður verði vinnuhópur um verkefnið og við úrvinnslu verði unnið út frá hugmyndafræði hönnunarhugsunar, þar sem farið verði í gegnum þjónustuferli frá fyrsta skrefi og til þess síðasta. Lagðar verði fram tillögur til úrbóta ef þarf.

Tímaáætlun: 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Innviðaráðuneyti, Vegagerðin, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 9 og 20.

HM: 1, 4, 9, 11 og 16.

B.9. Kortlagning á upplifun fatlaðs fólks í leit að alþjóðlegri vernd af móttöku hér á landi.

Kortlögð verði upplifun fatlaðs fólks sem sækir eftir vernd hér á landi og með hvaða hætti móttökukerfið mætir þörfum fatlaðs fólks. Stofnaður verði vinnuhópur um verkefnið og við úrvinnslu verði unnið út frá hugmyndafræði hönnunarhugsunar, þar sem farið verði í gegnum þjónustuferli frá fyrsta skrefi og til þess síðasta.

Tímaáætlun: 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Innviðaráðuneyti, dómsmálaráðuneyti, utanríkisráðuneyti, Útlendingastofnun, réttindagæslumenn fatlaðs fólks, Samband íslenskra sveitarfélaga, Vinnumálastofnun, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 18.

HM: 16.

B.10. Greint verði hvernig auka má aðgengi fatlaðs fólks að fíknimeðferð.

Stofnaður verði vinnuhópur sem skoði hvernig best megi sníða fíknimeðferð að þörfum fatlaðs fólks. Horft verði til gagnreyndrar þekkingar, erlendra fyrirmýnda og klínískra leiðbeininga. Auk þess skal meta kosti og ókosti þess að koma upp sértækri meðferð fyrir afmarkaða hópa innan þeirra úrræða sem standa til boða í dag. Unnar verði leiðbeiningar sem nýtist þjónustuveitendum til að aðlaga fíknimeðferð að þörfum fatlaðs fólks.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Heilbrigðisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, Embætti Landlæknis, Geðráð, Landspítali, SÁÁ, aðrir þjónustuaðilar sem veita fíknimeðferð, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 25.

HM: 1, 3, 5 og 16.

B.11. Almenn upplýsingagjöf heilbrigðiskerfis á auðlesnu máli.

Verkefninu er ætlað að tryggja að einstaklingar með þroskahömlun og skyldar fatlanir hafi aðgengi að upplýsingum og þekkingu til jafns við aðra. Þannig verði þeim gert mögulegt að taka upplýstar ákvarðanir og sækja sér stuðning við hæfi. Unnin verði úttekt á framboði upplýsinga á auðskildu og auðlesnu máli um heilbrigðisþjónustu og lagðar fram tillögur til úrbóta ef þörf er á.

Skipaður verði verkefnishópur um verkefnið.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Heilbrigðisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Embætti landlæknis, Þróunarmiðstöð íslenskrar heilsugæslu, Landspítali, heilsugæsla og heilbrigðisstofnanir.

SRFF: Grein 25.

HM: 1, 3, 5 og 16.

C. Sjálfstætt líf

C.1. Afslátta- og aðgengiskort til þeirra sem aðstoða fatlað fólk.

Hafinn verði undirbúningur útgáfu korta fyrir aðstoðarmenn fatlaðs fólks með það að markmiði að auka möguleika fatlaðs fólks til samfélagslegrar þátttöku. Kortin veiti aðstoðarmönnum ókeypis aðgang á viðburði á vegum ríkis og sveitarfélaga. Drög að leiðbeiningum og verklagi, sem og kostnaðarmat, verði unnið með sveitarfélögum. Greiningin verði einnig hluti af innleiðingu evrópska örorkukortsins. Fyrirtæki verði í framhaldinu hvött til að taka þátt í verkefninu og bjóða afslátt fyrir aðstoðarmenn.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, hagsmunasamtök fatlaðs fólks og aðilar vinnumarkaðarins.

SRFF: Grein 28.

HM: 1, 10, 11 og 16.

C.2. Endurskoðun og einföldun greiðslukerfis almannatrygginga.

Verkefnið feli í sér endurskoðun greiðslukerfis almannatrygginga fyrir örorku- og endurhæfingarlífeyrisþega. M.a. verði horft til þess að einfalda útreikninga, byggja inn hvata til atvinnuþátttöku, bæta kjör tekjulægstu hópanna og gera örorkulífeyriskerfið skilvirkara, gagnsærra og réttlátara.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjármála- efnahagsráðuneyti, lífeyrissjóðir, Tryggingastofnun, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 28.

HM: 1, 10, 11 og 16.

C.3. Fatlað fólk eigi kost á húsnæði við hæfi.

Skipaður verði starfshópur sem verði falið að kortleggja og koma með tillögur að úrbótum hvað varðar húsnæðisöryggi fatlaðs fólks. Áhersla verði lögð á að sjálfsákvörðunarréttur um búsetuform sé virtur og lagðar fram tillögur að leiðum til að draga úr íþyngjandi húsnæðiskostnaði.

Horft verði til þeirra gagna sem fyrir liggja, s.s. skýrslu starfshóps um heildarendurskoðun laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir (2022) og húsnæðisstefnu. Tillögur verði kostnaðar- og ábatagreindar.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti

Dæmi um samstarfsaðila: Innviðaráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, hagsmunasamtök fatlaðs fólks, Samband íslenskra sveitarfélaga.

SRFF: Greinar 5 og 28.

HM: 1, 4, 8, 10, 11 og 16.

C.4. Aukið framboð hjálpartækja og bætt verklag við afgreiðslu og úthlutun.

Endurskoðað verði framboð hjálpartækja og verklag við afgreiðslu og úthlutun þeirra. Horft verði til tillagna sem fram komu í skýrslu starfshóps heilbrigðisráðherra um hjálpartæki frá 2019.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Heilbrigðisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Sjúkratryggingar Íslands, innviðaráðuneyti, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga.

SRFF: Greinar 26 og 28.

HM: 1, 3, 10, 11 og 16.

C.5. Greining á forsendum og möguleikum á að þjónusta og fjármagn fylgi einstaklingi.

Verkefnishópur vinni að greiningu á því hvað myndi þurfa til svo þjónusta og fjármagn geti fylgt einstaklingi, en séu ekki bundin við tiltekinn stað eða stofnun. Í hópnum verði bæði þau sem nýta þjónustu og þau sem veita hana.

Verkefnið felist í eftirfarandi þáttum:

1. Gögnum og upplýsingum um framkvæmd þjónustu til fatlaðs fólks eins og henni er háttað í dag verði safnað saman.

2. Unnin verði greining á þörf fyrir laga- og reglugerðabreytingar til þess að unnt sé að veita þjónustu sem fylgi einstaklingi, en sé ekki bundin við tiltekinn stað eða stofnun.

3. Á grundvelli greiningar verði metið hvort og þá hvernig unnt er að breyta fyrirkomulagi á þann hátt að þjónusta fylgi einstaklingi.

4. Unnin verði greining á mannaflapörf miðað við gefnar forsendur.

5. Unnin verði kostnaðar- og ábatagreining

Tímaáætlun: 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjármála- og efnahagsráðuneyti, sveitarfélög og aðrir opinberir aðilar sem veita fötluðu fólki þjónustu, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 19.

HM: 1, 3, 5, 8, 9, 10, 11 og 16.

C.6. Gerð áætlunar um þjónustu við fatlað fólk sem býr nú gegn vilja sínum á stofnunum.

Verkefnið felist í kortlagningu og greiningu á grundvelli samræmds mat á þjónustubörfum og vilja hvers og eins fatlaðs einstaklings sem í dag býr gegn vilja sínum á sambýli eða hjúkrunarheimili. Í kjölfarið verði gefnar út leiðbeiningar til sveitarfélaga um gerð tímasettra áætlana um uppbyggingu fjölbreyttra húsnæðis- og þjónustuúrræða, þannig að fólk eigi kost á öðru heimili í sínu sveitarfélagi.

Tímaáætlun: 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Ráðgjafar- og greiningarstöð, innviðaráðuneyti, Jöfnunarsjóður sveitarfélaga, sveitarfélög, heilbrigðisráðuneyti, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 19.

HM: 1, 3, 5, 8, 9, 10, 11 og 16.

C.7. Réttur fatlaðs fólks til að njóta fjölskyldulífs verði tryggður.

Verkefnið gengur út á að tryggja að viðeigandi stuðningur standi til boða til að gera fötluðu fólki kleift að njóta réttar síns til fjölskyldulífs. Samráðshópur félags- og vinnumarkaðsráðuneytis, Sambands íslenskra sveitarfélaga og hagsmunasamtaka fatlaðs fólks vinni leiðbeiningar á grunni kortlagningar þar sem m.a. verði horft til þess hvernig þjónustubörf er metin og hvort horft sé til fjölskylduaðstæðna við matið, hvaða þjónusta standi til boða í sveitarfélögum og biðtíma eftir þjónustu. Mótaðar verði leiðbeiningar sem tryggi að fatlað fólk fái stuðning til þess að hvíla sjálfstætt í fjölskylduhlutverki sínu óháð fötlun og geti sinnt þeim fjölmörgu verkefnum sem því fylgja á eigin forsendum.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Mennta- og barnamálaráðuneyti, sveitarfélög og byggðasamlög, hagsmunasamtök fatlaðs fólks.

SRFF: Greinar 6 og 23.

HM: 3, 5, 8 og 16.

D. Menntun og atvinna.

D.1. Boðið verði upp á opnar námsbrautir í framhaldsskólum.

Lögd verði fram þriggja ára áætlun um breytingar á skipulagi starfsbrauta framhaldsskóla með það að markmiði að mæta betur þörfum og væntingum fatlaðra nemenda með sérstakar námsþarfir. Námsfatlaðra nemenda byggja á einstaklingsmiðaðri nálgun með aukinni áherslu á fjölbreytni í námsframboði, s.s. með aðlögun á verk- og listgreinabrautum.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Mennta- og barnamálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Framhaldsskólar, fagfólk, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.2. Unnar verði leiðbeiningar til framhaldsskóla um gerð tilfærsluáætlana.

Til þess að tryggja gerð tilfærsluáætlana, skv. 13. gr. reglugerðar um nemendur með sérþarfir nr. 230/2012, verði unnar leiðbeiningar fyrir starfsfólk framhaldsskóla.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Mennta- og barnamálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Framhaldsskólar, háskólar, Vinnumálastofnun.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.3. Tryggð verði viðurkenning á námi.

Mikilvægt er að allt nám sé staðfest skriflega, enda auðveldar slík staðfesting leið inn á vinnumarkað eða í frekara nám. Leitað verði leiða til að tryggja að allt nám fatlaðs fólks á framhaldsskóla- og háskólastigi, eða innan framhaldsfræðslu, sé staðfest skriflega, s.s. með diplómu að loknu háskólanámi eða Fagbréfi atvinnulífsins að loknu vottuðu námi innan framhaldsfræðslu.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Mennta- og barnamálaráðuneyti, háskóla-, iðnaðar og nýsköpunarráðuneyti, fagfólk, aðilar innan skólakerfis og símenntunarstöðva.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.4. Áhrifamat á stuðningi við fatlaða nemendur í framhaldsskólum, háskólum og hjá framhaldsfræðsluaðilum.

Fram fari áhrifamat á stuðningi við nemendur skv. 34. gr. laga um framhaldsskóla nr. 92/2008 og 6. mgr. 19. gr. laga um háskóla nr. 63/2006, með hliðsjón af algildri hönnun og mannlegum breytileika. Sambærileg úttekt fari fram hjá viðurkenndum framhaldsfræðsluaðilum. Í kjölfar áhrifamats verði undirbúnar tillögur til lagabreytinga og annarra úrbóta þar sem við á.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Mennta- og barnamálaráðuneyti og háskóla-, iðnaðar og nýsköpunarráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Framhaldsskólar, háskólar, félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, viðurkenndir framhaldsfræðsluaðilar, nemendafélög, fagfólk, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.5. Framboð og aðgengi að starfstengdu námi verði aukið.

Leitað verði leiða til að auka framboð á fjölbreyttum námsleiðum, starfstengdu námi og styttri námsleiðum fyrir fatlað fólk. Með auknu námsframboði má auka tækifæri fólks á vinnumarkaði eða til frekara náms.

Tímaáætlun: 2025 – 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fræðslumiðstöðvar atvinnulífsins, háskólar, Fjölmennt, mennta- og barnamálaráðuneyti, fagfólk, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.6. Framboð og aðgengi að hagnýtum áföngum á háskólastigi verði aukið.

Fjárhagslegir hvatar í árangurstengdri fjármögnun háskóla verði nýttir til að tryggja aðgengi að háskólum fyrir fólk með fjölbreyttan bakgrunn og mismunandi félagslegar aðstæður, með sérstaka áherslu á þarfir fatlaðs fólks í því skyni að fjölga tækifærum til bættra lífsgæða og atvinnu við hæfi. Sérstökum stefnumarkandi fjárframlögum verði veitt til háskóla til að undirbúa framboð á starfstengdu námi fyrir fatlaða nemendur.

Tímaáætlun: 2024 – 2027.

Ábyrgð: Háskóla-, iðnaðar og nýsköpunarráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskólar, fagfólk, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.7. Að metin verði þörf fyrir lýðskóla fyrir fatlað fólk á Íslandi.

Vinnuhópur skoði kosti og galla þess að fjölga lýðskólum á Íslandi, í því skyni að auka aðgengi fatlaðra ungmenna að tækifærum á sviði félagslegrar virkni og menntunar. Með því að stofna lýðskóla á höfuðborgarsvæðinu mætti mögulega fjölga tækifærum fatlaðra ungmenna til að sækja sér menntun og fræðslu á eigin forsendum.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Mennta- og barnamálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Háskóla-, iðnaðar og nýsköpunarráðuneyti, sveitarfélög, starfandi lýðskólar, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 24.

HM: 4 og 16.

D.8. Aukið samstarf Fræðslumiðstöðvar atvinnulífsins og Fjölmennar.

Samstarf Fræðslumiðstöðvar atvinnulífsins og Fjölmennar verði aukið í því skyni að gefa fótluðu fólki þeim sem ekki hefur lokið námi frá framhaldsskóla tækifæri til að afla sér menntunar eða bæta stöðu sína á vinnumarkaði í samstarfi við fræðslu- og símenntunarmiðstöðvar víðsvegar um landið.

Tímaáætlun: 2024 – 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Vinnumálastofnun, Fræðslumiðstöð atvinnulífsins og Fjölmennar, vinnustaðir fatlaðs fólks og hæfingarstöðvar, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 24 og 27.

HM: 4, 8, 10 og 16.

D.9. Gerð verði úttekt á launum og kjörum fatlaðra einstaklinga á aðgreindum vinnustöðum.

Gerð verði úttekt á launum og kjörum fatlaðra einstaklinga á aðgreindum vinnustöðum, með það að markmiði að skýra betur skilin á milli vinnu og hæfingar, auka gagnsæi og jafnrétti á milli hópa.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Vinnumálastofnun, vinnustaðir fatlaðs fólks og hæfingarstöðvar, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 27.

HM: 8, 10 og 16.

D.10. Aukið samstarf Vinnumálastofnunar og aðgreindra vinnustaða/virkniúrræða.

Samstarf á milli Vinnumálastofnunar og aðila sem reka vinnu- og virkniúrræði verði aukið og markmið sett um að einstaklingar sem starfa á aðgreindum vinnustöðum fái aukin tækifæri til þátttöku á vinnumarkaði

Tímaáætlun: 2024-2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Vinnumálastofnun, vinnustaðir fatlaðs fólks og hæfingarstöðvar, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 27.

HM: 8, 10 og 16.

D.11. Aukin starfstækifæri fyrir fólk með mismunandi starfsgetu.

Markvisst verði leitað leiða til að fjölga störfum fyrir fatlað fólk hjá ríki og sveitarfélögum, sem og á almennum vinnumarkaði. Áhersla verði lögð á fjölbreytni starfa, sveigjanleg störf og hlutastörf, sem og tækifæri til starfsþróunar. Sett verði fram mælanleg, tímasett markmið.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fjármála- og efnahagsráðuneyti, Vinnumálastofnun, VIRK, aðilar vinnumarkaðarins, sveitarfélög, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 27.

HM: 8, 10 og 16.

E. Þróun þjónustu.

E.1. Bið barna eftir þjónustumati og þjónustu verði stytta.

Að tímarammi í þjónustu er snýr að mati á stuðningsþörf og framkvæmd þjónustu á grundvelli mats verði afmarkaður þannig að réttur barna/ungmenna og fjölskyldna þeirra liggi fyrir. Stefnt skuli að því að hvort tveggja bið eftir þjónustumati og þjónustu verði ekki lengri en þrír mánuðir.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Mennta- og barnamálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, Umboðsmaður barna og hagsmunasamtök fatlaðs fólks.

SRFF: Grein 7.

HM: 4, 10, 11 og 16.

E.2. Leiðbeiningar til sveitarfélaga um akstursþjónustu fatlaðs fólks verði endurskoðaðar.

Vinnuhópur fulltrúa sveitarfélaga, félags- og vinnumarkaðsráðuneytis og hagsmunasamtaka fatlaðs fólks endurskoði gildandi leiðbeiningar um akstursþjónustu m.t.t. hugmyndafræðinnar um aðgengi fyrir öll.

Tímaáætlun: 2026.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 5.

HM: 1, 4, 8, 10 og 16.

E.3. Samræmt verklag við mat á fötlun umsækjenda um alþjóðlega vernd og uppbygging viðeigandi stuðningsúræða.

Vinnuhópur móti samræmt vinnulag fagaðila í greiningarviðtölum við flóttafólk og umsækjendur um alþjóðlega vernd. Í móttökumiðstöð fyrir umsækjendur um alþjóðlega vernd fari fram greiningarviðtal á vegum fagaðila sem hefur þekkingu og færni til að meta

mismunandi skerðingar fatlaðs fólks, ef upp koma vísbendingar um fötlun umsækjenda. Áætlun um stuðningsúrræði sem taka mið af þjónustubörf verði eftir atvikum gerð í kjölfarið.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsmálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Dómsmálaráðuneyti, Útlendingastofnun, Vinnumálastofnun, réttindagæsla fatlaðs fólks og hagsmunasamtök.

SRFF: Grein 11.

HM: 11 og 16.

E.4. Styrking sérfræðiteymis um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar.

Sérfræðiteymi skv. 14. gr. laga um réttindagæslu fatlaðs fólks nr. 88/2011 er ætlað að annast ráðgjöf, stuðning og almenna fræðslu um hvernig draga megi úr eða koma í veg fyrir beitingu nauðungar gagnvart fötluðu fólki. Leitað verði leiða til að styrkja starfsemi teymisins, t.d. með aðgangi að utanaðkomandi sérfræðingum eða með fjölgun starfsmanna, ekki síst þegar um sjaldgæf eða flókin verkefni er að ræða.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, sérfræðiteymi, réttindagæslumenn, Þroskahjálp, ÖBÍ, Geðhjálp.

SRFF: Greinar 15, 16 og 17.

HM: 3, 5 og 16.

E.5. Gerð fræðsluefnis um viðeigandi aðlögun og viðeigandi málsmeðferð innan dómskerfisins.

Unnið verði fræðsluefni og leiðbeiningar um viðeigandi aðlögun og málsmeðferð. Dómstólasýslunni verði í framhaldi gert að meta hvort tilefni sé að setja samræmdar reglur eða verklagsreglur fyrir dómstóla.

Tímaáætlun: 2024

Ábyrgð: Dómsmálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Dómstólasýslan, héraðsdómstólarnir, Landsréttur og Hæstiréttur auk hagsmunasamtaka fatlaðs fólks.

SRFF: Greinar 12, 13 og 14.

HM: 16.

E.6. Unnin verði áætlun um sértæka geðheilbrigðisþjónustu við fatlað fólk.

Verkefnishópur kanni þörf fyrir þjónustu sérhæfðra þverfaglegra teyma fagfólks, t.d. geðheilsuteymi taugáproskaraskana. Unnin verði áætlun um úrbætur í kjölfarið ef þörf er á.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Heilbrigðisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Fatlað fólk og hagsmunasamtök þess, Landspítali háskólasjúkrahús, Geðheilsuteymi taugáproskaraskana, fagfélög.

SRFF: Grein 25.

HM: 1, 3, 5 og 16.

E.7. Unnið verði að því að tryggja samfellda, samþætta, þverfaglega og sérhæfða þjónustu við fatlað fólk frá 18 ára aldri.

Verkefnið feli í sér að núverandi þjónusta verði kortlögð og rýnd með það að markmiði að tryggja að þjónustan verði sem best samþætt og heildstæð á milli þjónustukerfa heilbrigðis-, félags- og menntaþjónustu þegar einstaklingar ná 18 ára aldri. Settur verði á laggirnar verkefnishópur sem í sitji fulltrúar m.a. frá Ráðgjafar- og greiningarstöð, Gæða- og eftirlitsstofnun velferðarmála, ríki, sveitarfélögum, fagaðilum og hagsmunasamtökum fatlaðs fólks. Verkefnishópur skili úrbótatillögum ásamt kostnaðarmati.

Tímaáætlun: 2026.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneyti, mennta- og barnamálaráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 1-4.

HM: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 16 og 17.

E.8. Aðgengi fatlaðs fólks að heilbrigðisþjónustu og endurhæfingu verði kortlagt.

Kortlagðar verði þær hindranir og það misræmi sem fatlað fólk býr við gagnvart aðgengi að heilbrigðisþjónustu og hæfingu/endurhæfingu. Úttektin nái m.a. yfir fjölbreyttar fatlanir og búsetusvæði.

Um verði að ræða sjálfstæða úttekt þar sem rætt er við hagsmunaaðila og þjónustuveitendur og lagðar fram tillögur til úrbóta ef þörf er á, m.a. hvað varðar fjölda úrræða, mannaflaþörf, möguleika á fjarþjónustu og nýtingu tæknilausna.

Tímaáætlun: 2027.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneyti, Embætti landlæknis og heilbrigðisstofnanir, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 10, 25 og 26.

HM: 1, 3, 5 og 16.

E.9. Gerð leiðbeininga um notkun mismunandi tjáskiptaleiða við málsmeðferð dómstóla.

Mótun leiðbeininga eða fræðslu um hvernig símenntun dómara og annarra starfsmanna dómstóla verði háttáð varðandi mismunandi tjáskiptaleiðir, s.s. með tæknilausnum eða persónulegum talsmanni.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Dómsmálaráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Dómstólasýslan, hagsmunasamtök fatlaðs fólks og réttindagæslumenn fatlaðs fólks.

SRFF: Greinar 12, 13 og 14.

HM: 16.

E.10. Hagsmuna og réttinda fatlaðs fólks sé gætt í þróunarsamvinnu, mannúðaraðstoð og málsvarastarfi Íslands um mannréttindi á alþjóðlegum vettvangi.

Gætt verði að hagsmunum og réttindum fatlaðs fólks í þróunarsamvinnu og mannúðaraðstoð Íslands eftir því sem kostur er. Mikilvægi þess verði undirstrikað í nýrri stefnu Íslands um alþjóðlega þróunarsamvinnu 2024-2028.

Á alþjóðavettvangi tali Ísland jafnframt fyrir réttindum fatlaðs fólks þegar fjallað er um mannréttindi á vettvangi alþjóðastofnana, þ.m.t. mannréttindaráði Sameinuðu þjóðanna og allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna. Þá verði einnig lögð áhersla á þau réttindi í fjölþjóðlegri þróunarsamvinnu.

Tímaáætlun: 2024-2027

Ábyrgð: Utanríkisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti og hagsmunasamtök fatlaðs fólks.

SRFF: Greinar 11 og 32.

HM: 11, 16 og 17.

E.11. Mótaðar verði leiðir til að auka vernd fatlaðs fólks og sérstaklega fatlaðra kvenna gegn ofbeldi.

Starfshópi á vegum félags- og vinnumarkaðsráðherra sem vinnur að því að meta hvaða laga- og reglugerðabreytinga er þörf þegar kemur að þjónustu vegna ofbeldis með tilliti til ákvæða í samningi Evrópuráðsins um forvarnir og baráttu gegn ofbeldi á konum og heimilisofbeldi (Istanbúlsamningur), verði falið að horfa sérstaklega til stöðu fatlaðra kvenna.

Tímaáætlun: 2024.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Dómsmálaráðuneyti, sveitarfélög, Ríkislögreglustjóri, réttindagæsla fatlaðs fólks, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Grein 6.

HM: 5 og 8.

E.12. Greindir verði möguleikar varðandi aukna samvinnu og samþættingu félags- og heilbrigðisþjónustu við fatlað fólk.

Verkefnið feli í sér að starfshópur greini möguleika á að auka samfellu í þjónustu við einstaklinga sem þurfa aðstoð bæði frá félags- og heilbrigðisþjónustu. Jafnframt verði skoðaðir möguleikar á samþættingu, sem og leiðir til aukinnar upplýsingargjafar á milli kerfa.

Tímaáætlun: 2026.

Ábyrgð: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Heilbrigðisráðuneyti, Samband íslenskra sveitarfélaga, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 25 og 26.

HM: 1, 3, 5 og 16.

F. Lögfesting.

F.1. Lögfesting SRFF.

Frumvarp til laga um lögfestingu SRFF undirbúið og lagt fram. Kortleggja þarf aðrar lagabreytingar sem talið er nauðsynlegt að gera samhliða lögfestingunni til að tryggja samræmi.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Forsætisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti, verkefnastjórn um innleiðingu SRFF, fatlað fólk og hagsmunasamtök þess.

SRFF: Greinar 1 – 4.

HM: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 16 og 17.

F.2. Fullgilding valfrjálsrar bókunar við SRFF.

Verkefninu er ætlað að tryggja megininntak valfrjálsrar bókunar við SRFF, sem felst í því að aðildarríki viðurkennir vald nefndar Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks til

þess að taka við og fjalla um tilkynningar frá og fyrir hönd einstaklinga eða hópa sem falla undir lögsögu þess og telja brotið gegn ákvæðum SRFF. Bókunin felur einnig í sér að nefndin getur tekið til sérstakrar skoðunar alvarleg brot ríkja.

Tímaáætlun: 2025.

Ábyrgð: Forsætisráðuneyti.

Dæmi um samstarfsaðila: Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti og aðrir hagaðilar.

SRFF: Greinar 1 – 4.

HM: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 16 og 17.

Greinargerð.

1. Inngangur.

Félags- og vinnumarkaðsráðherra leggur hér með fram tillögu til þingsályktunar um framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2024-2027, samkvæmt lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir nr. 38/2018. Sú framkvæmdaáætlun sem hér er framlögð er sú þriðja í málaflokknum, en áður hafa verið samþykktar framkvæmdaáætlanir í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017-2021 og 2012-2014. Ákveðið var að framlengja gildistíma framkvæmdaáætlunar í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017-2021 á meðan unnið var að nýrri áætlun.

1.1. Tildrög landsáætlunar um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

Í sáttmála um ríkisstjórnarsamstarf Framsóknarflokks, Sjálfstæðisflokks og Vinstrihreyfingarinnar – græns framboðs er fjallað um bætt lífsskjör og lífsgæði fólks með skerta starfsorku. Áhersla verði lögð á að bæta afkomu og möguleika til virkni, menntunar og atvinnuþátttöku á eigin forsendum, auk þess sem lögfesta skuli samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks (SRFF) á kjörtímabilinu.

Ríkisstjórn Íslands samþykkti að hefja vinnu við gerð landsáætlunar um innleiðingu SRFF þann 1. júlí 2022. Tillagan var borin upp í ríkisstjórn að viðhöfðu samráði við samráðsnefnd í málefnum fatlaðs fólks. Fyrir lá að ákvörðunin hefði í för með sér að fresta þyrfti framlagningu þingsályktunartillögu um framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks um eitt ár svo unnt væri að vinna heildstæða landsáætlun um innleiðingu samningsins.

Framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks, hér í formi landsáætlunar, er ætlað að fela í sér skýra framtíðarsýn, kortlagningu, greiningu og mat á kostum í þjónustu og þróun réttinda fatlaðs fólks, til þess að stuðla að farsælli innleiðingu samningsins.

1.2. Verkefnisstjórn og vinnuhópar.

Skipað var í verkefnisstjórn um gerð landsáætlunar um innleiðingu SRFF í október 2022 af félags- og vinnumarkaðsráðherra. Í verkefnisstjórn sitja fulltrúar forsætisráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis, mennta- og barnamálaráðuneytis, fjármála- og efnahagsráðuneytis, innviðaráðuneytis, dómsmálaráðuneytis, Sambands íslenskra sveitarfélaga, Geðhjálp, Landssamtakanna Þroskahjálpar, ÖBÍ réttindasamtaka og félags- og vinnumarkaðsráðuneytis, undir forystu þess síðastnefnda.

Í nóvember 2022 tóku 11 vinnuhópar til starfa, sem störfuðu með verkefnisstjórn að mótun landsáætlunar. Í hverjum hópi sátu fulltrúar hagsmunasamtaka fatlaðs fólks; Geðhjálp, Landssamtakanna Þroskahjálpar og ÖBÍ réttindasamtaka, fulltrúar sveitarfélaga og fulltrúar

Stjórnarráðsins, þ.e. starfsmenn ráðuneyta eða stofnana þeirra. Alls 33 ákvæðum SRFF var skipt upp á milli vinnuhópanna og á grundvelli greiningar á stöðu hvers ákvæðis hér á landi mótuðu vinnuhóparnir tillögur að aðgerðum til að nálgast markmið samningsins.

Í vinnu verkefnastjórnar og vinnuhópa var lögð áhersla á að fatlað fólk, hagsmunasamtök þess, ríki og sveitarfélög ynnu á jafnréttisgrundvelli. Fulltrúar hagsmunasamtaka fatlaðs fólks leiddu vinnuhópana.

Til viðbótar við þær aðgerðir sem unnar voru af vinnuhópunum komu níu aðgerðir frá starfshópi um aukin náms- og starfstækifæri, sem skipaður var af félags- og vinnumarkaðsráðherra í samráði við háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðherra og mennta- og barnamálaráðherra í lok árs 2022. Í starfshópnum eiga sæti fulltrúar þeirra ráðuneyta og stofnana sem að málaflokknum koma, auk fulltrúa frá hagsmunasamtökum fatlaðs fólks, samtökum aðila vinnumarkaðarins og fræðsluaðilum. Hópurinn mun skila skýrslu í árslok 2023.

1.3. Gögn til grundvallar.

Við gerð landsáætlunar var fyrst og fremst stuðst við samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, en jafnframt var horft til eftirtalinna gagna:

- Tillagna vinnuhópa og verkefnisstjórnar um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.
- Skýrslu starfshóps um heildarendurskoðun laga nr. 38/2018 (2022).
- Úttektar Ríkisendurskoðunar á innleiðingu og framkvæmd sveitarfélaga á lögum nr. 38/2018 (2021).
- Stefnu og framkvæmdaáætlunar í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017-2021.
- Atvinnumál fatlaðs fólks: Tækifæri til atvinnuþátttöku án aðgreiningar (Félagsvísindastofnun, 2022).

2. Samningur Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

Allsherjarþing Sameinuðu þjóðanna samþykkti samning um réttindi fatlaðs fólks og valkvæða bókun hans 13. desember 2006. Hinn 30. mars 2007 var opnað fyrir undirskriftir og þann dag ritaði 81 aðildarríki undir samninginn, þar á meðal Ísland. Alls hafa 187 aðildarríki fullgilt samninginn og var það gert á Íslandi árið 2016.

Samningurinn viðurkennir mannréttindi fatlaðs fólks, sem eru þau sömu og annarra, og staðfestir jafnframt rétt fatlaðs fólks til að njóta þeirra réttinda. Markmið samningsins, eins og fram kemur í 1. gr. hans, er að fatlað fólk njóti allra mannréttinda og mannfrelsis til fulls og jafns við aðra, jafnframt því að vernda og tryggja slík réttindi og frelsi og að auka virðingu fyrir eðlislægri mannlegri reisn þess. Þau borgaralegu, menningarlegu, efnahagslegu, stjórnmálalegu og félagslegu réttindi sem samningurinn mælir fyrir um, taka til allra einstaklinga, en samningurinn tiltekur þær aðgerð-ir sem aðildarríki verða að grípa til í því skyni að tryggja að fatlað fólk njóti þeirra til jafns við aðra. Samningurinn tekur einnig sérstaklega á réttindum kvenna og barna og málefnasviðum þar sem aðgerða aðildarríkja er þörf, svo sem á sviði vitundarvakningar, tölfræði- og gagnasöfnunar og alþjóðlegs samstarfs.

2.1 Lögfesting.

Stefnt er að því að frumvarp um lögfestingu SRFF verði lagt fram á yfirstandandi kjörtímabili, sbr. aðgerð A.1. Stofnaður hefur verið vinnuhópur fulltrúa forsætisráðuneytis, félags- og vinnumarkaðsráðuneytis, heilbrigðisráðuneytis, mennta- og barnamálaráðuneytis, innviðaráðuneytis, dómsmálaráðuneytis og hagsmunasamtaka fatlaðs fólks sem hefur það

verkefni að rýna gildandi lög m.t.t. ákvæða og hugmyndafræði SRFF og að leggja fram tillögur til nauðsynlegra breytinga á lögum. Samhliða lögfestingu SRFF er stefnt að því að fullgilda valfrjálsa bókun við samninginn, sbr. aðgerð A.2. Vísað er til nánari skýringa við aðgerðirnar sjálfar.

Forsenda þess að hægt sé að lögfesta samninginn er að sett verði á laggirnar óháð mannréttindastofnun. Ríkisstjórn Íslands skipaði í febrúar 2021 starfshóp til að útfæra hugmyndir um sjálfstæða innlenda mannréttindastofnun, sem uppfyllir Parísarviðmið Sameinuðu þjóðanna um slíkar stofnanir. Mælt var fyrir frumvarpi um Mannréttindastofnun Íslands á Alþingi þann 28. september 2023.

3. *Landsáætlun um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.*

Landsáætlun um innleiðingu SRFF er ætlað að verða hluti af heildstæðri stefnumótun í þjónustu og þróun réttinda fatlaðs fólks og að ná til allra þeirra málefnasviða sem undir samninginn falla. Þróun og útfærsla þeirra réttinda sem samningurinn kveður á um verði viðvarandi verkefni stjórnvalda til ársins 2030. Til þess að fylgjast með framvindu áætlunarinnar er gert ráð fyrir því að í febrúar ár hvert kalli verkefnisstjórn til samráðsþings þar sem lagt verði mat á stöðu aðgerða og hugsanlega kallað eftir nýjum eða breyttum aðgerðum í ljósi stöðunnar hverju sinni.

Aðgerðir í áætluninni tengjast heimsmarkmiðum Sameinuðu þjóðanna um sjálfbæra þróun og þá sér í lagi markmiði þrjú um heilsu og vellíðan, markmiði fjögur um menntun fyrir öll, markmiði fimm um jafnrétti kynjanna, markmiði 10 um aukinn jöfnuð og markmiði 16 um frið og réttlæti.

Sú áætlun sem hér er lögð fram felur í sér þær aðgerðir, sem forgangsraðað var í þessum fyrsta áfanga innleiðingar SRFF. Aðgerðirnar eru fjölbreyttar og snerta þar af leiðandi mörg ráðuneyti, stofnanir, sveitarfélög og aðra hagaðila. Nokkrar aðgerðir gera jafnframt ráð fyrir frekari kortlagningu og greiningu og að vinnuhópum verði komið á laggirnar til þess að tryggja framgang þeirra.

Eins og að ofan greinir er gert ráð fyrir að breytingafrumvarp verði lagt fram til þess að aðlaga íslenska löggjöf að ákvæðum SRFF, en þegar hafa verið gerðar ýmsar breytingar á löggjöfinni til samræmis við ákvæði samningsins.

3.1. *Eftirfylgni og fjármögnun.*

Verkefnisstjórn um gerð landsáætlunar um innleiðingu SRFF mun fylgja eftir innleiðingu og framkvæmd áætlunarinnar í samstarfi við ábyrgðaraðila, samstarfsaðila og aðra hagaðila, sér í lagi fatlað fólk og hagsmunasamtök þess. Eins og fram hefur komið er gert ráð fyrir því að verkefnisstjórn boði árlega til samráðsþings þar sem framvinda aðgerða verði metin. Einnig verði sett upp mælaborð þar sem staða aðgerða verði birt á myndrænan hátt.

Áætlað er að þær aðgerðir sem lagðar eru fram í landsáætlun rúmist innan fjárheimilda þess ráðuneytis sem ber ábyrgð á þeim. Sumar aðgerðir verða þó kostnaðarmetnar samhliða vinnu að framkvæmd þeirra, t.d. við undirbúning frumvarpa eða þegar um er að ræða aðgerðir sem fela í sér mótun tillagna um þróun þjónustu sem nýtast munu við frekari stefnumótun í málaflokknum.

3.2. *Önnur verkefni sem tengjast landsáætlun.*

Til viðbótar við þá vinnu sem unnin hefur verið af verkefnisstjórn og vinnuhópum við gerð landsáætlunar um innleiðingu SRFF eru fleiri verkefni sem unnið er að innan Stjórnarráðsins sem tengjast framkvæmd ákveðinna greina samningsins og þar með landsáætlun. Má þar nefna

vinnu starfshóps um kostnaðarskiptingu ríkis og sveitarfélaga í þjónustu við fatlað fólk, mat á stöðu ungs fólks á hjúkrunarheimilum, vinnu nefndar um samhæfingu velferðar og virkni á vinnumarkaði, starfshóp um aukin náms- og starfstækifæri fatlaðs fólks og endurskoðun á örorkulífeyriskerfinu.

3.3. *Kostnaðarmat.*

Efni þessa kafla verður unnið samhliða öflun umsagna í Samráðsgátt.

3.4. *Mat á jafnréttisáhrifum.*

Landsáætlun um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks styður við öll kyn og hefur jákvæð áhrif á viðkvæma hóp í þeim tilgangi að stuðla að auknu jafnrétti með tilliti til kyns og annarra mismunabreyta. Áætlunin innifelur m.a. sérstaka aðgerð til að draga úr ofbeldi gegn fötluðum konum, en einnig fela nokkrar aðgerðir í sér aukna upplýsingasöfnun um hagi fatlaðs fólks.

Efni þessa kafla verður unnið frekar samhliða öflun umsagna í Samráðsgátt.

3.5. *Samráð.*

Eins og fram hefur komið var landsáætlun um innleiðingu samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks unnin í víðtæku samráði verkefnisstjórnar og ellefu vinnuhópa sem í sátu fulltrúar hagsmunasamtaka, sveitarfélaga og Stjórnarráðsins. Vinnuhóparnir kynntu tillögur sínar að aðgerðum á vel sóttu samráðsþingi í Hörpu í febrúar 2023 og fengu viðstaddir einnig tækifæri til þess að leggja mat sitt á þær tillögur. Enn fremur voru haldnir tíu opnir samráðsfundir með félags- og vinnumarkaðsráðherra, hagsmunasamtökum og fulltrúum félags- og vinnumarkaðsráðuneytisins, á tímabilinu maí til ágúst 2023. Níu fundir voru haldnir vítt og breitt um landið og einn rafrænt.

3.6. *Nánar um aðgerðir.*

A. Vitundarvakning og fræðsla.

A.1. *Vitundarvakning um stöðu fatlaðs fólks.*

Í samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks (SRFF) er í 8. grein kveðið á um að aðildarríki skuli samþykkja tafarlaugar, árangursríkar og viðeigandi ráðstafanir til þess að koma á vitundarvakningu um fatlað fólk alls staðar innan samfélagsins, að auka virðingu fyrir réttindum og mannlegri reisn þess og efla vitund um getu og framlag fatlaðs fólks. Einnig skuli gera ráðstafanir til þess að vinna gegn staðalímyndum, fordómum og skaðlegum venjum sem tengjast fötluðu fólki.

Lagt er til að vitundarvakning verði viðvarandi verkefni á tímabilinu þar sem sífellt þarf að halda málefninu á lofti. Allt efni verði sett fram á aðgengilegan hátt.

Í 8. grein SRFF eru nefndar nokkrar aðgerðir í þessu skyni, en þeim til viðbótar verði horft til eftirfarandi:

1. Verkefna sem sýna fatlað fólk sem fjölbreyttan hóp á vettvangi fjölmiðla, í félagastarfi, í samstarfi á vettvangi ríkis og sveitarstjórna, í pólitísku samstarfi sem og á alþjóðlegum vettvangi.
2. Þróunarverkefna fyrir fatlað fólk í lífi og starfi í samfélaginu þar sem áhersla er lögð á sjálfsþekkingu og sjálfsstyrkingu.
3. Verkefna sem leggja áherslu á sjálfsákvörðunarrétt og sjálfræði fatlaðs fólks.
4. Myndrænnar framsetningar á samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, samþætt heimsmarkmiðum.

5. Fræðslu til barna og ungmenna til að sporna gegn fordómum í garð fatlaðs fólks.
6. Spurningakannana um viðhorf til fatlaðs fólks verði hluti af spurningavögnum á 12 mánaða fresti. Gerð verði upphafsgreining og síðan árleg greining á sýnileika fatlaðs fólks og viðhorfum í þeirra garð.
7. Boðið verði upp á samræðuhópa fyrir stjórnmalafólk og opinbera starfsmenn um innihald SRFF og þau réttindi og skyldur sem honum fylgja sem og áskoranir.

A.2. Kynningarátak um SRFF.

Í 8. grein SRFF er kveðið á um að gera þurfi almenning móttækilegan fyrir réttindum fatlaðs fólks. Í því skyni er mikilvægt að samningurinn sé vel kynntur, bæði hvað varðar efni hans og þær skyldur sem honum fylgja, en einnig mikilvægi hans og af hverju þörf er á slíkum samningi.

Könnun Félagsvísindastofnunar árið 2021 leiddi í ljós að ekki er mikil þekking á samningnum hjá almenningi og voru þær niðurstöður sambærilegar við fyrri könnun árið 2018. Því þarf að fara í markvisst kynningarátak og m.a. er lagt til að gerð verði stutt myndskeið þar sem greinar samningsins eru kynntar á einfaldan og skemmtilegan hátt.

A.3. Starfsemi samráðshópa og notendaráða í málefnum fatlaðs fólks um allt land verði eflid.

29. grein SRFF kveður á um að tryggja skuli fötluðu fólki réttindi og tækifæri til þess að taka fullan þátt í opinberri starfsemi án mismununar og til jafns við aðra. Í 8. grein laga um félagsþjónustu nr. 40/1991 er fjallað um samráð við notendur með það að markmiði að þeir séu virkir þátttakendur í undirbúningi ákvarðana um þjónustu og hvernig henni skuli háttað. Þá skal hafa samráð við notendur við almenna stefnumörkun innan sveitarfélagsins. Lögin kveða enn fremur á um að sveitarfélög skuli funda með hagsmunasamtökum notenda félagsþjónustu árlega hið minnsta og auk þessi skuli starfrækt sérstök notendaráð sem tryggi aðkomu notenda við stefnumörkun og áætlanagerð sveitarfélags.

Í stefnu og framkvæmdáætlun í málefnum fatlaðs fólks 2017 – 2021 sem samþykkt var á Alþingi þann 31. maí 2017 kemur fram í lið F.6. að á öllum þjónustusvæðum á landinu skuli vera starfrækt notendaráð með það markmið að auka áhrif fatlaðs fólks á skipulag og framkvæmd þjónustu og önnur hagsmunamál í sínu sveitarfélagi. Á grundvelli framkvæmdáætlunar hefur verið unnið fræðsluefni á auðskildu máli til þess að mæta þörfum fatlaðra fulltrúa sem sitja í notendaráðum og til þess að gera fleirum kleift að taka þátt í slíku starfi.

Ekki eru starfrækt notendaráð eða samráðshópar í málefnum fatlaðs fólks á öllum svæðum landsins í dag og er verklag við fundi og afgreiðslu mála ekki samræmt. Því verði unnið í samstarfi við sveitarfélög og hagsmunasamtök að því að stofna slíka hópa á öllum þjónustusvæðum með 1.000 íbúa eða fleiri. Unnar verði leiðbeiningar varðandi mönnun, fjölda funda og viðfangsefni ráðanna, sem aðgengilegar verði m.a. í fræðslugátt félags- og vinnumarkaðsráðuneytis og hjá hagsmunasamtökum. Æskilegt er að fulltrúar fatlaðs fólks í notendaráðum endurspegli fjölbreyttan hóp notenda og því verði áhersla lögð á viðeigandi aðlögun og stuðning við ákvarðanatöku.

A.4. Endurskoðun aðalnámskráa leik-, grunn- og framhaldsskóla með áherslu á félagslegan skilning á fötlun og fötlun sem eðlilegan hluta mannlegs margbreytileika.

Í 8. grein SRFF er meðal aðgerða til þess að koma á vitundarvakningu, vinna gegn staðalímyndum og efla vitund um getu og framlag fatlaðs fólks, tiltekið að ýta skuli undir að

á öllum sviðum menntakerfisins, þ.m.t. hjá öllum börnum frá unga aldri, ríki virðing fyrir réttindum fatlaðs fólks.

Til þess að ná því markmiði er lagt til að aðalnámskrár leik-, grunn- og framhaldsskóla verði endurskoðaðar með áherslu á fötlun sem eðlilegan hluta mannlegs margbreytileika. Sex grunnþættir menntunar eru þeir sömu í aðalnámskrám leik-, grunn- og framhaldsskóla, þ.e. læsi, sjálfbærni, lýðræði og mannréttindi, heilbrigði og velferð, jafnrétti, og sköpun. Með grunnþáttunum er bæði hugað að þroska hvers nemenda sem einstaklings og samfélagslegum markmiðum.

Í kafla um jafnrétti er í öllum námskránum talað um mikilvægi kynjajafnréttis en jafnframt er rætt um mikilvægi fræðslu um hvernig þættir, s.s. vegna trúar, húðlitar, kynhneigðar, fötlunar, þjóðernis, tungumáls, menningar og aldurs geta leitt til forrættinda sumra og mismununar annarra. Nokkur vafi leikur á hvort markmiði hefur verið náð varðandi fræðslu um fötlun og félagslegan skilning á fötlun. Einnig hefur skort námsefni til þess að gera efninu góð skil. Í kjölfar endurskoðunar verði unnið námsefni við hæfi fyrir hvert skólastig þar sem áhersla verði á fötlun sem eðlilegan hluta mannlegs margbreytileika og félagslegan skilning á fötlun. Tryggja þarf að námsefnið sé einnig hægt að nýta í sérskólum og á starfsbrautum.

A.5. Aukinn sýnileiki fatlaðs fólks í fjölmiðlum og í þátttöku í opinberri umræðu.

Eins og fram kemur í 8. grein SRFF skuldbinda aðildarríkin sig til þess að vinna gegn staðalímyndum og efla vitund um getu og framlag fatlaðs fólks. Ein aðgerð sem nefnd er í greininni felst í að hvetja allar gerðir fjölmiðla til að gefa þá mynd af fötluðu fólki sem samræmist tilgangi samningsins.

Það getur m.a. falist í því að gera fatlað fólk sýnilegt, óháð fötlun sinni og stöðu fatlaðs fólks, sem fjölbreyttan hóp með margskonar þekkingu og skoðanir, sem sérfræðinga í fjölbreyttum málaflokkum, sem neytendur og á öðrum sviðum sem fjallað er um í fjölmiðlum og dægurmenningu. Með þessu skapast vitund um að fatlað fólk er þátttakendur á öllum sviðum samfélagsins. Að auki tryggir sýnileiki þessa hóps fjölbreyttari fyrirmyndir og meðvitund um getu fatlaðs fólks og vinnur gegn fordómum gegn hópnum.

A.6. Stuðningur við gerð námsefnis um réttindi fatlaðs fólks sem nýtist fyrir nám allra fagstétta sem snerta líf fatlaðs fólks.

Til þess að koma á vitundarvakningu alls staðar innan samfélagsins, vinna gegn staðalímyndum, fordómum og skaðlegum venjum sem beinast gegn fötluðu fólki og til þess að efla vitund um getu og framlag fatlaðs fólks, eru í 8. grein SRFF nefndar nokkrar aðgerðir. Ein þeirra felst í að ýta undir á öllum stigum menntakerfisins að það ríki virðing fyrir réttindum fatlaðs fólks og önnur í að efla skuli fræðsluáætlanir til vitundarvakningar um fatlað fólk og réttindi þess.

Lagt er til útbúið verði námsefni um réttindi fatlaðs fólks sem nýtt verði sem hluti af grunnnámi þeirra fagstétta sem snerta líf fatlaðs fólks með einhverjum hætti. Markmið með slíku þverfaglegu námsefni er að bæta viðmót og þar með þjónustu við fatlað fólk á sem flestum sviðum. Með aukinni þekkingu dregur einnig úr óöryggi fólks í vinnu með og fyrir fatlað fólk. Námsefnið byggi á innihaldi SRFF og félagslegum skilningi á fötlun og verði unnið í samvinnu við hagsmunasamtök fatlaðs fólks. Lagt er til að námsefnið verði hluti af námi á mörgum fræðasviðum, þar sem margar fagstéttir koma að þjónustu við fatlað fólk, en áhersla verði fyrst lögð á námsleiðir á félagsvísinda-, menntavísinda- og heilbrigðisvísindasviði.

A.7. Gerð fræðsluefnis fyrir starfsfólk sem beitir nauðung og/eða frelsissviptingum.

15. grein SRFF kveður á um að gerðar skuli árangursríkar ráðstafanir á sviði löggjafar, stjórnsýslu og réttarkerfisins í því skyni að vernda fatlað fólk, til jafns við aðra, fyrir pyndingum eða annarri grimmilegri, ómannlegri eða niðurlægjandi meðferð eða refsingu. Allir einstaklingar eiga rétt á að lifa frjálsir frá pyndingum eða grimmilegri, ómannleg eða vanvirðandi meðferð, sbr. 68. grein Stjórnarskrárinnar og er réttur einstaklinga til friðhelgi einkalífs og sjálfsákvörðunarréttur tryggður í 71. grein hennar.

Bann í íslenskri löggjöf við beitingu nauðungar í þjónustu við fatlað fólk byggir á ofangreindum ákvæðum, en þörf er á aukinni meðvitund starfsfólks sem beita þarf nauðung eða frelsissviptingum í störfum sínum um hvað sjálfsákvörðunarréttur og sjálfræði fela í sér, hvaða aðgerðir teljast til nauðungar og hvaða leiðir eru færar til þess að vernda sjálfsákvörðunarrétt og draga úr nauðung.

Í athugasemd sérfræðinefndar SÞ um réttindi fatlaðs fólks við 12. gr. SRFF er þess sérstaklega getið að viðvarandi fræðsla þurfi að eiga sér stað varðandi sjálfsákvörðunarrétt fatlaðs fólks. Við gerð fræðsluefnis verði horft til þess að raddir notenda heyrist og vísað verði til gagnreyndra aðferða, með áherslu á sjálfsákvörðunarrétt einstaklinga og mikilvægi þess að fólk sé upplýst um rétt sinn.

A.8. Leiðbeiningar og fræðsla um viðeigandi aðlögun og studda ákvarðanatöku fatlaðs fólks fyrir þau sem starfa innan réttarvörslukerfis.

Í 12. grein SRFF er kveðið á um að aðildarríki skuli viðurkenna að fatlað fólk njóti löghæfis til jafns við aðra og tryggja viðeigandi ráðstafanir til þess að fatlað fólk fái þann stuðning sem það kann að þarfnast þegar það nýtir löghæfi sitt. 13. grein samningsins tiltekur sérstaklega að efla skuli viðeigandi þjálfun fyrir þau sem starfa á sviði réttarvörslu, þar á meðal lögreglu og starfsfólk fangelsa.

Viðeigandi aðlögun merkir þær nauðsynlegu breytingar og lagfæringar, sem ekki eru umfram það sem eðlilegt má teljast eða of íþyngjandi, þar sem þeirra er þörf í sérstökum tilvikum, til þess að tryggt sé að fatlað fólk fái notið eða geti nýtt sér, til jafns við aðra, öll mannréttindi og grundvallarfrelsi. Mikilvægt er að tryggja að aðilar sem vinna innan fangelsis-, löggæslu- og réttarkerfis þekki viðeigandi aðlögun og beiti henni. Fatlað fólk getur auk þess haft ólíka skynjun á aðstæðum, t.a.m. við skýrslutöku og handtöku. Við handtöku getur það haft annars konar afleiðingar fyrir einstakling með þroskahömlun, geðrænar áskoranir eða einhverfu en fyrir ófatlaðan einstakling. Þá sýna rannsóknir auknar líkur á fölskum játningum hjá vissum hópum fatlaðs fólks vegna þess að fólk vill komast úr aðstæðum. Þá getur það virst léttvæg aðgerð að fjarlægja hjálpartæki af fötluðum einstaklingi en haft alvarlegar afleiðingar á heilsu viðkomandi, bæði líkamlega og andlega.

Á gildistíma síðustu framkvæmdaráætlunar í málefnum fatlaðs fólks var unnið að aukinni meðvitund innan réttarvörslukerfisins, s.s. með námskeiðum, ráðstefnum og gerð leiðbeininga til lögreglu og ákærvalds um verklag og meðferð mála í réttarvörslukerfinu þegar fatlaðir einstaklingar eiga í hlut. Lagt er til að byggt verði á því sem þegar er gert vel og það verklag notað til grundvallar leiðbeininga til annarra aðila innan kerfisins. Einnig er mikilvægt að fræðsla sé viðvarandi og uppfærð reglulega.

A.9. Gerð fræðsluefnis fyrir starfsfólk sem vinnur að málefnum fatlaðs fólks um persónuvernd og upplýsingaöryggi.

Í SRFF er í 22. grein kveðið á um að aðildarríki skulu vernda trúnað um upplýsingar um persónulega hagi, heilsufar og endurhæfingu fatlaðs fólks til jafns við aðra.

Ekki verður hjá því komist að skrá ýmsar upplýsingar um fatlað fólk sem þarf á þjónustu að halda, en aukin krafa um samþættingu og samnýtingu gagna á milli kerfa eykur líkur á að viðkvæmar upplýsingar séu óvarðar óviðkomandi. Auka þarf öryggisvitund starfsfólks við skráningar og í samskiptum á netinu, sér í lagi við vistun og miðlun gagna.

Lagt er til að unnið verði fræðsluefni um grunnatriði persónuverndar og upplýsingaöryggis sem starfsfólk geti nálgast í fræðslugátt félags- og vinnumarkaðsráðuneytis.

A.10. Allir flokkar á þingi skipi einn þingmann sem talsmann fatlaðs fólks.

Sem hluta af vitundarvakningu um stöðu og réttindi fatlaðs fólks skv. 8. grein SRFF og til þess að mæta ákvæði 29. greinar um að vinna á virkan hátt að mótun umhverfis þar sem fatlað fólk getur tekið árangursíkan og fullan þátt í opinberri starfsemi, er lagt til að skipaðir verði talsmenn fatlaðs fólks á Alþingi.

Fatlað fólk hefur innsýn sem ófatlað fólk hefur ekki og brýnt er að laða fram sjónarmið þess áður en ákvarðanir eru teknar sem koma til með að hafa áhrif á líf fatlaðs fólks til jafns við aðra. Með því að skipa einn þingmann úr hverjum flokki sem talsmann fatlaðs fólks er bæði hægt að auka vitund og skilning á Alþingi um málaflokkinn og auka aðgengi fatlaðs fólks að pólitískum fulltrúum.

Fyrirmynd að verkefninu má finna í talsmönnum barna á Alþingi, sem starfrækt hefur verið frá árinu 2014, að upplagi Barnaréttindavaktar. Þingmenn úr öllum flokkum fá fræðslu um málefni og réttindi barna og gerast í kjölfarið sérstakir talsmenn þeirra á þingi. Á sambærilegan hátt yrðu hlutverk og verkefni talsmanna fatlaðs fólks skilgreind og í kjölfarið óskað eftir tilnefningum úr öllum þingflokkum. Talsmönnum yrði veitt fræðsla um SRFF og hugmyndafræði samningsins, sem og um stöðu fatlaðs fólks á Íslandi.

A.11. Regluleg miðlun hagtalna um hagi fatlaðs fólks.

31. grein SRFF fjallar um tölfræðilegar upplýsingar og gagnasöfnun. Í henni kemur fram að aðildarríki skuldbindi sig til þess að safna viðeigandi upplýsingum, meðal annars tölfræðilegum gögnum og rannsóknargögnum, sem gera þeim kleift að móta og framfylgja stefnum er varða SRFF. Aðildarríkin skulu auk þess ábyrgjast miðlun fyrrnefndra tölfræðilegra upplýsinga og tryggja fötluðu fólki og öðrum aðgengi að þeim.

Skortur er á greinargóðum upplýsingum um hagi fatlaðs fólks sem leiðir til þess að erfiðara er að meta stöðu þessa hóps í samfélaginu og árangur af stefnumótun. Félags- og vinnumarkaðsráðuneyti hefur gert samning við Hagstofu Íslands með það að markmiði að meta að hvaða marki þau gögn sem til eru um hagi fatlaðs fólks gætu nýst frekar í opinberri hagskýrslugerð. Markmið verkefnisins er að hægt sé að miðla hagtölum um fatlað fólk á Íslandi með reglubundnum hætti.

Verkefnið hefur snertifleti við margar aðrar greinar SRFF þar sem gert er ráð fyrir að hagtölur verði að einhverju leyti nýttar til að meta árangur innleiðingar mismunandi greina hans. Fyrirhugað er að niðurstöður greiningarvinnu liggi fyrir vorið 2024 og í framhaldi verði tekin ákvörðun um nýtingu og miðlun upplýsinganna.

A.12. Bætt aðgengi að upplýsingum um þjónustu við fatlað fólk og réttindi þess.

Í 28. grein SRFF er kveðið á um rétt fatlaðs fólks til félagslegrar verndar. Erfitt getur verið að nálgast upplýsingar um þjónustu og réttindi innan mismunandi þjónustukerfa auk þess sem réttindi geta verið mismunandi á milli þjónustusvæða. Til þess að styðja fatlað fólk við að sækja rétt sinn er því lagt til að hægt verði að nálgast með einföldum hætti og á einum stað

upplýsingar, viðeigandi umsóknareyðublöð og almenna ráðgjöf um allt er varðar þjónustu við fatlað fólk, bæði félags-, skóla- og heilbrigðisþjónustu.

Sem fyrirmynd má horfa til aðgerðar C.3. í aðgerðaáætlun stjórnvalda um þjónustu við eldra fólk, Gott að eldast, um eina upplýsingagátt fyrir allt landið varðandi upplýsingar um þjónustu við eldra fólk og réttindi þess. Gæta þarf að góðu aðgengi fyrir innflytjendur og einstaklinga sem þurfa upplýsingar á aðgengilegu eða auðskildu máli.

A.13. Stuðningur við gerð skuggaskýrslna hagsmunasamtaka fatlaðs fólks um framkvæmd SRFF.

Kveðið er á um framkvæmd SRFF og eftirlit innanlands í 33. grein samningsins. Þar er í 3. málsgrein tiltekið að borgaralegt samfélag, einkum fatlað fólk og samtök sem koma fram fyrir þess hönd skuli eiga hlut að og taka fullan þátt í eftirlitsferlinu.

Samhliða skýrslu sem unnin er af stjórnvöldum um stöðu mála hér á landi á þeim þáttum sem heyra undir SRFF, ber stjórnvöldum að tryggja gerð athugasemda hagsmunasamtaka fatlaðs fólks, svokallaðra skuggaskýrslna. Skýrsla stjórnvalda ásamt skuggaskýrslum eru lagðar fyrir nefnd Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks, sem hefur það hlutverk að fylgjast með framkvæmd samningsins og gefur út almenn álit sem lúta að einstökum ákvæðum samningsins og túlkun þeirra.

Tillagan miðast við að veittur verði stuðningur til félagasamtaka til að styðja við þátttöku þeirra í ferlinu. Hvatt verði til þess að samtök sameinist um gerð skuggaskýrslu. Auk vinnuframlags þarf að horfa til túlka- og þýðingarþjónustu.

A.14. Lög og verkferlar um réttindagæslu fatlaðs fólks verði endurskoðuð.

33. grein SRFF kveður á um framkvæmd og eftirlit innanlands. Aðildarríkin skulu tilnefna, í samræmi við stjórnskipulag sitt, eina miðstöð eða fleiri innan stjórnsýslunnar vegna mála er varða framkvæmd SRFF og taki til umfjöllunar hvort koma skuli á samræmingarkerfi innan stjórnsýslunnar í því skyni að greiða fyrir skyldum aðgerðum á ólíkum sviðum og ólíkum stigum. Aðildarríkin skulu einnig viðhalda, treysta, tiltaka eða koma á innviðum í því skyni að styrkja, vernda og hafa eftirlit með framkvæmd samningsins.

Árið 2011 tóku gildi lög nr. 88/2011 um réttindagæslu fyrir fatlað fólk, þar sem kveðið er á um að á landinu skulu starfa réttindagæslumenn fyrir fatlað fólk. Þeir skulu fylgjast með högum fatlaðs fólks á sínu svæði og vera því innan handar við hvers konar réttindagæslu. Hver sá sem telur að brotið sé á réttindum fatlaðs einstaklings getur tilkynnt það réttindagæslumanni auk þess sem réttindagæslumaður getur tekið upp mál að eigin frumkvæði.

Réttindagæslumenn fatlaðs fólks starfa nú innan félags- og vinnumarkaðsráðuneytisins en bent hefur verið á að það fyrirkomulag tryggi ekki nægilega vel sjálfstæði réttindagæslumanna, þar sem hlutverk þeirra megi ekki takmarkast af því að þeir starfi fyrir ráðuneyti eða stofnun þess. Til að bregðast við þeim ábendingum er í frumvarpi til laga um Mannréttindastofnun Íslands lagt til að réttindagæslumenn fatlaðs fólks starfi innan hennar.

Markmið aðgerðarinnar er að bæta úr ýmsum atriðum laganna í ljósi fenginnar reynslu af framkvæmd þeirra, auk þess að skýra skipulag og verkferla í störfum réttindagæslumanna fatlaðs fólks. Einnig er lagt til að núverandi fyrirkomulag réttindavaktar, sem starfrækt er skv. lögum um réttindagæslu fyrir fatlað fólk nr. 88/2011, verði endurskoðað. Hlutverk réttindavaktar, skv. núgildandi lögum, er m.a. að styðja réttindagæslumenn fatlaðs fólks í störfum sínum, safna upplýsingum um réttindamál fatlaðs fólks og fylgjast með þróun í hugmyndafræði, koma á framfæri ábendingum um það sem betur má fara og að vinna gegn staðalímýndum og fordómum. Verkefni hennar skarast því að miklu leyti við hlutverk

samræmingarkerfis og innri eftirlitsaðila, eins og kveðið er á um í 33. grein sbr. ofangreint. Til viðbótar er lagt til að skoðaður verði möguleiki á því að réttindavakt verði fyrir komið innan Mannréttindastofnunar og verði þannig hlutlaus eftirlitsaðili.

B. Aðgengi

B.1. Leiðbeiningar til að tryggja stafrænt aðgengi að upplýsingum um þjónustu og réttindi.

9. grein SRFF kveður á um aðgengi. Kemur þar fram að til að gera fötluðu fólki kleift að lifa sjálfstæðu lífi og taka fullan þátt á öllum sviðum lífsins skuli aðildarríkin gera viðeigandi ráðstafanir til að tryggja fötluðu fólki aðgengi, til jafns við aðra, að upplýsingum og samskiptum, þ.á.m. rafrænni þjónustu. Þau skulu enn fremur gera viðeigandi ráðstafanir til að efla aðgengi fatlaðs fólks að nýrri upplýsinga- og samskiptatækni og -kerfum, þar á meðal netinu.

Aðgengi að upplýsingum um þjónustu og réttindi á vefsvæðum stofnana og sveitarfélaga er misjafnt. Vefir hins opinbera hafa ekki verið undir reglulegu eftirliti hvað varðar aðgengi frá árinu 2020. Stafrænt Ísland hafði það hlutverk fram að þeim tíma, en ákveðið var að hverfa frá miðlægri skönnun opinberra vefja við forgangsröðun verkefna.

Stafrænt Ísland hefur mótað efnisstefnu og aðgengisstefnu sem nýta má sem leiðarvísi um hvernig þróa má vefsíður og stafrænar lausnir með ólíka notendahópa í huga. Til þess að auka stafrænt aðgengi að upplýsingum um þjónustu og réttindi er lagt til að þær stefnur verði formlega kynntar ráðuneytum, stofnunum og sveitarfélögum.

B.2. Þróun á lausnum á rafrænu aðgengi fyrir fatlað fólk.

Eins og fram kemur í 9. grein SRFF, ber aðildarríkjum að efla aðgengi fatlaðs fólks að nýrri upplýsinga- og samskiptatækni og -kerfum, þar á meðal netinu. Einnig skal við hönnun, þróun, framleiðslu og dreifingu aðgengilegrar upplýsinga- og samskiptatækni og kerfa þar að lútandi frá upphafi unnið að því að slík tækni og kerfi verði aðgengileg með sem minnstum tilkostnaði.

Þróun í stafrænum og rafrænum lausnum hefur verið ör hér á landi, en ekki hefur alltaf verið gert ráð fyrir fötluðu fólki við hönnun slíkra lausna. Þannig hafa fatlað fólk, aðstandendur þess og hagsmunasamtök ítrekað bent á vandkvæði á slíkum kerfum hvað varðar aðgengi að mikilvægum upplýsingum og samskiptum við opinbera aðila. Í lok árs 2022 var persónulegum talsmönnum fatlaðs fólks, með svokölluðum talsmannagrunni, gert kleift að fá aðgang að stafrænu pósthólfi umbjóðenda sinna, en þangað berast m.a. erindi frá opinberum aðilum. Í mars 2023 skrifuðu félags- og vinnumarkaðsráðherra, fjármála- og efnahagsráðherra, háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðherra og heilbrigðisráðherra undir viljayfirlýsingu um þróun á lausnum á rafrænu aðgengi fyrir fatlað fólk. Í kjölfar undirritunar fór af stað spretthópur sem falið var að vinna í samræmi við viljayfirlýsingu ráðherranna. Til að vinna áfram að útfærslu tillagna og tryggja aukið samstarf á milli aðila innan og utan stjórnkerfisins var í framhaldi skipaður stærri hópur sem falið var að leggja mat á þær tillögur sem framkomu í spretthópnum ásamt því að þróa hugmyndir og útfærslu lausna á rafrænu aðgengi fyrir fatlað fólk. Áætlað er að tillögur að lausnum ásamt tíma- og kostnaðaráætlun liggi fyrir á árinu 2024.

B.3. Miðstöð um auðlesid efni.

21. grein SRFF kveður á um að gera skuli allar viðeigandi ráðstafanir til að tryggja að fatlað fólk geti nýtt rétt sinn til að taka við og miðla upplýsingum og hugmyndum til jafns við aðra. Meðal annars skal láta fötluðu fólki í té upplýsingar, sem almenningi eru ætlaðar, í

aðgengilegu formi og með aðgengilegri tækni, sem tekur mið af mismunandi fötlun, tímanlega og án aukakostnaðar.

Í framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017-2021 tiltók aðgerð A.5. að auka skyldi framboð auðlesins texta, fyrir fólk með þroskahömlun og önnur sem geta nýtt sér hann. Landssamtökunum Þroskahjálpar var falin framkvæmd verkefnis sem fólst í því að komið var á lagginnar starfsstöð sem veitti ráðgjöf og upplýsingar varðandi auðlesinn texta. Hafa þau þróað og sett á fót miðstöð um auðlesið mál sem sér um að yfirfæra texta, s.s. frá stofnunum og fyrirtækjum, fræðslu- og kennsluefni, yfir á auðlesið mál. Samhliða hefur verið sett í loftið vefsíðan www.audlesid.is. Miðstöðin gegnir sambærilegu hlutverki gagnvart fólki sem þarf auðlesinn texta til að afla sér upplýsinga og Samskiptamiðstöð heyrnarlauða og heyrnarskertra hefur gagnvart döff-fólki og Þjónustu- og þekkingarmiðstöð fyrir blinda, sjónskerta og einstaklinga með samþætta sjón- og heyrnarskerðingu hefur gagnvart fólki með sjónskerðingar.

Mikilvægt er að koma verkefninu í fastar skorður, m.a. með því að finna því varanlegan stað. Lagt er til að gerð verði greining á því hvernig verkefninu verði best fyrir komið til framtíðar og í kjölfarið verði ráðinn starfsmaður sem sinni, auk ofangreindum verkefnum, eftirtöldu:

1. Bregðist við tilfallandi verkefnum sem koma upp og veiti hlutlausar upplýsingar um málefni líðandi stundar á auðlesnu máli.
2. Sinni verkefnum sem ákveðin eru í samráði við félags- og vinnumarkaðsráðuneyti og fatlað fólk sem nýtir sér auðlesið mál.
3. Veiti ráðgjöf til stofnana, sveitarfélaga og fyrirtækja um auðlesið mál og skýra framsetningu upplýsinga. Útbúin verði handbók á íslensku um auðlesið mál sem yrði byggð á þeirri þekkingu sem skapast hefur og þörfum og óskum fólks sem nýtir sér auðlesið mál.

B.4. Gildandi laga- og reglugerðumhverfi verði greint m.t.t. til aðgengis fyrir öll.

Í 9. grein SRFF um aðgengi kemur fram að ráðstafanir til að tryggja fötluðu fólki aðgengi til jafns við aðra skuli meðal annars ná til bygginga, vega, samgangna og annarrar aðstöðu innan dyra sem utan, þar á meðal skóla, íbúðarhúsnæðis, heilbrigðisstofnana og vinnustaða.

Með aðgengi fyrir öll er átt við að fólki sé ekki mismunað um aðgengi og almenna notkun mannvirkja á grundvelli fötlunar, skerðinga eða veikinda og það geti með öruggum hætti komist inn og út úr mannvirkjum, jafnvel við óvenjulegar aðstæður, t.d. í eldsvoða. Jafnframt séu sjónarmið algildrar hönnunar höfð að leiðarljósi við hönnun bygginga og umhverfis þeirra. Algild hönnun felur í sér hönnun framleiðsluvara, umhverfis, áætlaða og þjónustu sem öll geta nýtt sér, að því marki sem aðstæður leyfa, án þess að koma þurfi til sérstök útfærsla eða hönnun.

Markmiðið er þannig að valdar lausnir henti sem flestum þannig að sérlausnir fyrir ákveðna hópa heyri til undantekninga. Að öll hönnun og aðgengi að upplýsingum sé byggð á gildum um jafnræði, jafni möguleika til þátttöku í samfélaginu og virðingu fyrir margbreytileika mannsins. Þannig er það grundvallaratriði að fötlun eða skerðing feli ekki í sér hindrun heldur sé það manngerða umhverfið sem hindrar fólk með fötlun í að geta tekið þátt eða komist um, til jafns við aðra.

Hugmyndafræði og verklag algildrar hönnunar þarf að koma fram með skýrum og afgerandi hætti í lögum og reglugerðum bæði hvað varðar nýbyggingar og eldra húsnæði. Því er lagt til að gildandi laga- og reglugerðumhverfi verði greint m.t.t. aðgengis fyrir öll og þeirra ráðstafana sem getið er í ákvæði SRFF um aðgengi. Einnig verði heimildir eftirlitsstofnana til beitingu viðurlaga rýndar í tengslum við að aðilar kunni að verða uppvísir

að brotum á gildandi lögum og reglugerðum sem tryggja eiga jafnt aðgengi. Tryggja þarf skilvirkt eftirlit þannig að gildandi lögum og reglum sé fylgt og viðurlögum beitt þegar misbrestur verður þar á. Kvörtunarleiðir þurfa einnig að vera kunnar og skilvirkar.

B.5. Endurskoðun á undanþágum í byggingareglugerð nr. 112/2012.

Í 6.1.3. gr. byggingareglugerðar er kveðið á um kröfur um algilda hönnun. Fylgja verður öllum þeim kröfum sem settar eru fram í reglugerðinni og meginreglan er sú að byggingar og aðkomu að þeim skuli hanna og byggja á grundvelli algildrar hönnunar. Þó eru ákveðin frávik leyfð. Má þar t.d. nefna íbúðir og heimavistir fyrir námsmenn, aðkomu að mannvirki þar sem landslag er þannig að það hentar ekki fötluðu fólki til umferðar eða starfsemi innan mannvirkis er þess eðlis að hún hentar augljóslega ekki fötluðu fólki. Sé vikið frá sjónarmiðum um algilda hönnun er skylt að gera ítarlega grein fyrir því í greinargerð á hvaða grundvelli það er gert.

Lagt er til að heimild til undanþágu verði endurskoðuð, m.a. m.t.t. til skráningar á beiðnum um undanþágu og skýrleika við túlkun ákvæða. Við endurskoðun byggingareglugerðarinnar verði lögð áhersla á að breytingar séu ekki gerðar á kostnað algildrar hönnunar og að skýrt verði hvenær heimilt sé að veita undanþágu frá ákvæðum um skráningar og eftirlit. Þannig verði stutt enn frekar við algilda hönnun og aðgengi fyrir öll, en nokkuð hefur borið á því að skort hafi á eftirfylgni með fyrimælum byggingarlöggjafar þar að lútandi.

Aðgerðin kallast á við aðgerð 2.3 í Húsnæðisstefnu fyrir árin 2024 – 2038 sem innviðaráðherra leggur fram á haustmánuðum 2023. Er þar lagt til að stýrihópur vinni að heildarendurskoðun á byggingareglugerð, m.a. með hliðsjón af tillögum OECD til úrbóta á lögum og reglum í byggingariðnaði, þ.m.t. að auka sjálfbærni og stuðla að stafrænni þróun í mannvirkjagerð. Bætt orkunýting og grunnþæði íbúðarhúsnæðis verði höfð að leiðarljósi í allri hönnun, til að mynda öryggi, dagsbirta, hreint loft, góð hljóðvist, aðgengi og gott skipulag/skilvirkni og að húsnæði uppfylli rýmisþörf daglegra athafna.

B.6. Leiðbeiningar og fræðsla um viðeigandi aðlögun og aðgengi fyrir öll, með algilda hönnun að leiðarljósi.

Í 9. grein SRFF er kveðið á um þær ráðstafanir sem aðildarríki skulu gera til að tryggja fötluðu fólki aðgengi til jafns við aðra. Skulu þær m.a. felast í því að þróa, breiða út þekkingu á og fylgjast með innleiðingu lágmarksviðmiða og leiðbeininga um aðgengi að aðstöðu og þjónustu sem opin er eða veitt almenningi. Einnig skal tryggja að einkaaðilar, sem bjóða fram aðstöðu og þjónustu sem veitt er eða opin almenningi, taki mið af öllum þáttum aðgengis fatlaðs fólks. Liður því að standa fyrir fræðslu fyrir hagsmunaaðila um þau aðgengis vandamál sem fatlað fólk stendur frammi fyrir.

Mannvirkjagerð þarf að lúta hugmyndafræði algildrar hönnunar. Stór hluti bygginga á Íslandi er ekki aðgengilegur fötluðu fólki og það er ekki sjálfbært að þjóð sem eldist ört reisi áfram byggingar sem nýtast ekki fólki með hreyfiskerðingu. Algild hönnun felur í sér að fyrst er horft til þess að uppfylla þarfir og aðgengi jaðarsettra einstaklinga og að öll framkvæmd fylgi sömu hugsun allt til afhendingar. Með algildri hönnun og viðeigandi aðlögun henni samfara er verið að breyta grundvallar nálgun hönnunar, þannig að frá upphafi sé hannað fyrir öll og komið til móts við þau sem hingað til hafa verið jaðarsett. Þrátt fyrir að lögum samkvæmt eigi nú mannvirki að vera aðgengileg öllum þá er framkvæmdinni oft á tíðum mjög ábótavant. Að miklum hluta skýrist það af þekkingarleysi hlutaðeigandi. Því er lagt til að leiðbeiningar og fræðsluefni um viðeigandi aðlögun og aðgengi fyrir öll verði uppfærð.

Lagt er til að endurskoðuð handbók/leiðarvísir um aðgengi fyrir öll verði gefin út með leiðbeiningum fyrir hönnuði, verkfræðinga, arkitekta, yfirvöld sem gefa út byggingarleyfi og

önnur sem vinna að gerð mannvirkja. Í slíkri handbók væru m.a. lög, byggingareglugerðir og leiðbeiningar um beitingu þeirra aðgengileg á skýran hátt. Við gerð nýrrar handbókar verði horft til ítrustu krafna í algildri hönnun í mannvirkjagerð og byggt á ákvæðum byggingareglugerðar, alþjóðlegum stöðlum og eldri handbók frá árinu 2002 um aðgengi fyrir alla. Áætlanir miði að því að vinnsla leiðarvísis/handbókar taki þrjú ár í framkvæmd, en í ferlinu verði gefnar út leiðbeiningar um afmarkaða þætti, svo sem um hönnun baðstaða, skóla, hjúkrunarheimila, o.fl. Þá muni efnið nýtast við kennslu og auka vægi algildrar hönnunar í námi hlutaðeigandi fagstétta. Handbókin verði gefin út á stafrænu formi svo hægt sé að leita að afmörkuðum þáttum og krossleita á þægilegan hátt, en jafnframt gera uppfærslur og viðbætur eftir því sem við á.

Við gerð fræðsluefnis verði horft til þess að hugmyndafræði algildrar hönnunar verði hluti af skyldunámi á grunnskóla-, framhaldsskóla- og háskólastigi. Fræðsla um algilda hönnun og viðeigandi aðlögun fari auk þess fram á vinnustöðum og stofnunum og áhersla m.a. lögð á fræðslu til yfirvalda sem gefa út byggingarleyfi, fjölmiðlanefnda og aðila með útsendingarleyfi, hönnuða stafræns efnis og stafræns aðgengis, verkfræðinga, hönnuða, arkitekta, skipulagsfræðinga, samgönguyfirvalda og þjónustuveitenda.

Frá árinu 2022 hafa ÖBÍ réttindasamtök, Arkitektafélags Íslands, Félag íslenskra landslagsarkitekta, Félags húsgagna- og innanhússarkitekta, Byggingafræðingafélags Íslands og Húsnæðis- og mannvirkjastofnun átt samstarf um bætta upplýsingagjöf í aðgengismálum fyrir hönnuði í mannvirkjagerð. Samstarfshópurinn stefnir að því að útbúa ítarlegar leiðbeiningar sem ætlað er að gagnist í allri mannvirkjagerð og í kennslu, en fjármagn vantar til standa undir kostnaði. Ljóst er að vinnu framangreinds samstarfshóps má styrkja með tillögu þessari þannig að hægt sé að halda áfram með verk sem þegar er hafið.

B.7. Hlutverk, umboð og fjöldi aðgengisfulltrúa verði skýrð.

Þær ráðstafanir sem gera þarf skv. 9. grein SRFF fela m.a. í sér að bera kennsl á og útrýma hindrunum á aðgengi. Nær það m.a. til aðgengis að byggingum, samgöngum, upplýsingum og þjónustu.

Hlutverk aðgengisfulltrúa sveitarfélaga er að taka við ábendingum íbúa um það sem betur má fara í aðgengismálum og hafa frumkvæði að því að láta gera úttektir á aðgengi. Sveitarfélög skulu leita til aðgengisfulltrúa áður en ráðist er í byggingu húsnæðis á vegum þess. Í framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017 – 2021 var sett markmið um fjölgun aðgengisfulltrúa og höfðu 46 sveitarfélög skipað aðgengisfulltrúa við lok tímabilsins. ÖBÍ réttindasamtökum var falið að útbúa handbók fyrir aðgengisfulltrúa, sem aðgengileg er á heimasíðu samtakanna.

Lagt er til að hlutverk, umboð og fjöldi aðgengisfulltrúa verði skýrð. Þannig verði mótað samræmt verklag fyrir úttektir aðgengisfulltrúa, sem m.a. felist í gerð gátlista, auk þess sem heimildir aðgengisfulltrúa til íþyngjandi aðgerða, sé ábendingum ekki sinnt innan tilskilins tíma, verði skýrðar. Einnig verði komið á fót skipulegri fræðslu og samráðsvettvangi fyrir aðgengisfulltrúa um allt land.

B.8. Kortlagning á upplifun fatlaðs fólks af þjónustu almenningssamgangna.

20. grein SRFF tilgreinir að gerðar skuli ráðstafanir til þess að tryggja að fatlað fólk geti farið allra sinna ferða og tryggja sjálfstæði þess í þeim efnum, eftir því sem frekast er unnt.

Aðgerð A.6. í framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017-2021 miðaði að því að greiða leið fatlaðs fólks á milli staða. Aðgerðin fólst í nokkrum verkefnum, m.a. að kortleggja aðgengi við biðstöðvar, kanna hlutfall almenningsvagna með hjólastólaaðgengi og

gera áætlunarleiðir milli landshluta aðgengilegar fötluðu fólki með sama hætti og almenningssamgöngur innan sveitarfélaga. Fyrir liggur að takmarkað aðgengi er að almenningssamgöngum á milli landshluta.

ÖBÍ hagsmunasamtökum var falið að gera úttekt á stoppistöðum á landsvísi og var niðurstaða úttektar sú að engin þeirra stoppistöðva utan borgarmarkanna sem skoðaðar voru uppfyllti allar kröfur um aðgengi. Sérstök vefsja með upplýsingum um biðstöðvar sem farþegar geta kynnt sér fylgdi með skýrslu verkefnisins (2021).

Lagt er til að næsta skref verði að fanga upplifun fatlaðs fólks af almenningssamgöngum innan lands og þörf fyrir breytingar. Einnig að kortlögð verði upplifun fatlaðs fólks af samgöngum á milli landa og metið hvort þær séu í samræmi við Evrópuviðmið um aðgengi fyrir öll. Í kjölfar kortlagningar verði lagðar fram tillögur til úrbóta ef þarf.

B.9. Kortlagning á upplifun fatlaðs fólks í leit að alþjóðlegri vernd af móttöku hér á landi.

Í 18. grein SRFF er kveðið á um að aðildarríkin skuli viðurkenna rétt fatlaðs fólks, til jafns við aðra, til ferðafrelsis og frelsis til að velja sér búsetu og rétt til ríkisfangs.

Lagt er til að upplifun fatlaðs fólks sem sækir um vernd hér á landi verði kortlögð m.t.t. þess hvernig móttökukerfið tekur tillit til fötlunar. Það verði gert með því að fara í gegnum ferla skref fyrir skref með notendum og með því að gera þjónustukannanir þar sem spurt er út í ferla og framkvæmd. Rætt verði við fatlaða umsækjendur og starfsfólk, auk þess sem verkferlar verði rýndir. Mikilvægt er að fatlað fólk og hagsmunasamtök þeirra taki þátt í verkefninu frá upphafsstigum.

B.10. Greint verði hvernig auka má aðgengi fatlaðs fólks að fíknimeðferð.

25. grein SRFF kveður á um að aðildarríkin skuli gera allar viðeigandi ráðstafanir til þess að tryggja fötluðu fólki aðgang að heilbrigðisþjónustu, sem skal vera eins að umfangi, gæðum og á sama stigi og fyrir aðra.

Aðgerð C.5. í framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks árin 2017-2021 fólst í því að koma á sérhæfðu meðferðarúrræði fyrir fatlað fólk með fíknivanda. Velferðarsviði Reykjavíkurborgar var veittur styrkur til þátttöku í tvígreiningarteymi LSH m.t.t. til aukningar í hópi einstaklinga með tvígreiningar, bæði í hópi geðfatlaðs fólks og hjá ungmönnum með þroskafrávik. Markmiðið með verkefninu var að leggja grunn að meðferðar- og stuðningsmódeli sem gæti orðið undanfari þess að setja á stofn teymi fyrir einstaklinga með þroskahömlun og fíknisjúkdóma. Í maí 2021 greindi heilbrigðisráðherra frá því að ákveðið hefði verið að ráðast í heildarúttekt á þjónustuferlum, hugmyndafræði, innihaldi og gæðum heilbrigðisþjónustu við einstaklinga með fíknisjúkdóma, ásamt því að skoða möguleika á frekari samhæfingu heilbrigðisþjónustu og félagslegrar þjónustu, einkum með tilliti til endurhæfingar, búsetuúrræða og stuðningsmeðferðar fyrir einstaklinga í bataferli. Úttektin felur m.a. í sér greiningu á stöðu mála hvað varðar þessa tilteknu þjónustu fyrir fólk með geðfötlun, þroskahömlun og fólk með skynúrvinnsluvanda og hreyfihömlun. Gagnasöfnun og viðtöl við hagsmunasamtök eru komin vel á veg og byggt á þeim gögnum sem fyrir liggja er ljóst að þörf er á sérhæfðu meðferðarúrræði á Íslandi fyrir einstaklinga með þroskahömlun og skyldar fatlanir.

Lagt er til að stofnaður verði vinnuhópur sem byggi á þeirri vinnu sem unnin hefur verið, sbr. ofangreint, horfi til gagnreyndrar þekkingar, erlendra fyrirmynda og klínískra leiðbeininga. Hópurinn leggi fram tillögur um forvarna- og meðferðartilboð fyrir fatlað fólk með fíknivanda. Tillögurnar feli í sér leiðbeiningar sem nýtist þjónustuveitendum til að aðlagga fíknimeðferð að þörfum fatlaðs fólks, fræðsluáætlun sem og kostnaðarmat.

B.11. Almenn upplýsingagjöf heilbrigðiskerfis á auðlesnu máli.

Til þess að uppfylla markmið 25. greinar SRFF um jafnan rétt fatlaðs fólks til að njóta besta mögulega heilbrigðis er lagt til að unnin verði úttekt á því hversu aðgengilegar upplýsingar um heilbrigðisþjónustu á auðskildu og auðlesnu máli eru.

Til þess að hafa jöfn tækifæri á við aðra notendur heilbrigðisþjónustu verður að tryggja einstaklingum með þroskahömlun og skyldar fatlanir aðgang að nauðsynlegum upplýsingum á auðskildu máli.

Stofnaður verði verkefnishópur sem vinni úttekt á framboði upplýsinga á auðskildu máli. Rætt verði við aðila sem veita heilbrigðisþjónustu og notendur, auk þess sem upplýsingaveitur verði rýndar. Lagðar verði fram tillögur til úrbóta ef þörf er á.

C. Sjálfstætt líf.

C.1. Afslátta- og aðgengiskort til þeirra sem aðstoða fatlað fólk.

Í 28. grein SRFF kemur fram að aðildarríkin skuli viðurkenna rétt fatlaðs fólks og fjölskyldna þess til viðunandi lífskjara og skuli gera viðeigandi ráðstafanir til að tryggja og stuðla að því að sá réttur verði að veruleika.

Engar samræmdar reglur eru til um hver greiði kostnað fyrir starfsmann þegar starfsmaður fer með fötluðum notandi á söfn, tónleika, íþróttaviðburði eða út að borða, en sá kostnaður getur orðið töluverður fyrir notandann. Á Norðurlöndum gefa ríki út aðstoðarmannakort sem notandinn á og geymir og veitir aðstoðarmanni viðkomandi ókeypis aðgang hjá hinum opinbera. Í skýrslu starfshóps um heildarendurskoðun laga nr. 38/2018 um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir, sem lögð var fram árið 2022, er lagt til að sambærileg kort verði gefin út hér á landi. Þannig yrði sett í reglugerð að gefið verði út samræmt, staðlað fylgdarkort fyrir fatlað fólk, sem veiti þeim sem þurfa, frían aðgang fyrir fylgdarmann inn á alla viðburði á vegum ríkis og sveitarfélaga.

Lagt er til að kannaðir verði möguleikar á að slík kort verði að veruleika, auk þess sem drög að leiðbeiningum og verklagi, sem og kostnaðarmat, verði unnið með sveitarfélögum.

C.2. Endurskoðun og einföldun greiðslukerfis almannatrygginga.

Grein 28 í SRFF felur í sér að aðildarríki geri viðeigandi ráðstafanir til að tryggja og stuðla að því að réttur til viðunandi lífskjara verði að veruleika án mismunar á grundvelli fötlunar. Meðal annars skulu gerðar ráðstafanir til að tryggja fötluðu fólki og fjölskyldum þess, sem lifa í fátækt, aðgang að aðstoð frá hinu opinbera til þess að standa straum af útgjöldum vegna fötlunar.

Stjórnvöld hafa um nokkurt skeið unnið að endurskoðun örorkulífeyriskerfisins og framgangi starfsendurhæfingar með það að markmiði að bæta kjör og stuðla að farsælli endurkomu einstaklinga á vinnumarkað í kjölfar brotthvarfs. Í skýrslu Ríkisendurskoðunar frá ágúst 2020 um stöðu almannatrygginga er bent á að breytingar á almannatryggingalöggjöfinni hafi verið tíðar og því sé mikið um viðbætur og innri tilvísanir í henni. Lögin séu að hluta til flókin og ógagnsæ og hafi það haft neikvæð áhrif á framkvæmd þeirra, m.a. þar sem dæmi séu um að mikilvæg ákvæði laganna séu opin fyrir túlkun. Brýn þörf sé á heildarendurskoðun, en skýr löggjöf dragi úr hættu á mistökum við útreikning og afgreiðslu lífeyrisréttinda og bóta. Því sé til mikils að vinna, bæði fyrir ríkið og lífeyrisþega, að heildarendurskoðun ljúki sem fyrst.

Í sáttmála um ríkisstjórnarsamstarf Framsóknarflokks, Sjálfstæðisflokks og Vinstrihreyfingarinnar – græns framboðs er lögð rík áhersla á að málefni örorkulífeyrisþega

verði tekin til endurskoðunar á kjörtímabilinu, með það að markmiði að bæta lífsskjör og lífsgæði einstaklinga með mismikla starfsgetu. Sérstaklega verði horft til þess að bæta afkomu og möguleika til virkni, menntunar og atvinnuþátttöku á eigin forsendum. Stefnt verði að því að einfalda örorkulífeyriskerfið, draga úr tekjutengingum og kerfið gert skilvirkara, gagnsærra og réttlátara. Breytingar verði innleiddar í áföngum og stefnt að því að halda áfram að bæta afkomu örorkulífeyrisþega með það að markmiði að bæta sérstaklega kjör þeirra sem lakast standa.

Árið 2022 var skipaður stýrihópur forsætisráðuneytis, fjármála- og efnahagsráðuneytis og heilbrigðisráðuneytis, undir stjórn félags- og vinnumarkaðsráðuneytis, sem hefur það hlutverk að hafa yfirsýn yfir endurskoðun á örorkulífeyriskerfinu. Einnig var skipað sérfræðingateymi með fulltrúum félags- og vinnumarkaðsráðuneytis, fjármála- og efnahagsráðuneytis og heilbrigðisráðuneytis sem falið var það hlutverk að vinna að undirbúningi, útfærslu og innleiðingu á fyrirhuguðum breytingum á greiðslu- og þjónustukerfi almannatrygginga ætlað einstaklingum vegna örorku og tímabundins starfsgetumissis. Í ársbyrjun 2023 var frítekjumark örorku- og endurhæfingarlífeyrisþega hækkað úr tæpum 110.000 kr. á mánuði upp í 200.000 kr. á mánuði eða 2,4 m.kr. á ári. Markmið þess er að auka möguleika fólks með mismikla getu til atvinnuþátttöku.

Vinna við endurskoðun og einföldun greiðslukerfis almannatrygginga örorku- og endurhæfingarlífeyrisþega stendur yfir og stefnt er að því að leggja fram frumvarp á Alþingi á yfirstandandi löggjafarþingi. Í þeirri vinnu má m.a. horfa til tillagna vinnuhóps 11 við gerð landsáætlunar um innleiðingu SRFF, sem fólust í því að auka gagnsæi og einfalda greiðslukerfi almannatrygginga, t.d. með því að fækka greiðsluflokkum, að koma í auknu mæli til móts við ótilgreindan fylgikostnað fötlunar, að frítekjumark verði hækkað enn frekar og að skerðingarhlutfall verði endurskoðað.

C.3. Fatlað fólk eigi kost á húsnæði við hæfi.

Eins og fram kemur í 28. grein SRFF skulu aðildarríki viðurkenna rétt fatlaðs fólks til félagslegrar verndar og til þess að njóta þess réttar án mismununar á grundvelli fötlunar. Auk þess skulu þau viðurkenna rétt fatlaðs fólks til viðunandi húsnæðis, auk fæðis og klæðnaðar.

Hér á landi gegna lög um félagsþjónustu lykilllutverki þegar kemur að því að uppfylla ákvæði greinarinnar, þar sem þau kveða m.a. á um fjárhagsaðstoð og félagslegt húsnæðiskerfi. Því er lagt til að skipaður verði starfshópur sem í sitji fulltrúar viðkomandi ráðuneyta, sveitarfélaga og hagsmunasamtaka fatlaðs fólks. Meðal verkefna starfshópsins verði að skoða leiðir til að auka aðgengi fatlaðs fólks að húsnæði, bæði til leigu og eignar. Sett verði fram markmið og áætlanir um fjölbreytt búsetuform til að tryggja húsnæðisöryggi og sjálfsákvörðunarrétt fatlaðs fólks við val á húsnæði við hæfi. Horft verði til húsnæðisstefnu fyrir árin 2024 – 2038, en eitt meginmarkmiða hennar er að landsmenn búi við húsnæðisöryggi og jafnrétti í húsnæðismálum með því að sköpuð verði skilyrði með markvissum húsnæðisstuðningi til að öll hafi aðgengi að öruggu og góðu húsnæði með viðráðanlegum húsnæðiskostnaði.

C.4. Aukið framboð hjálpartækja og bætt verklag við afgreiðslu og úthlutun.

Í 26. grein SRFF er kveðið á um að aðildarríki skuli gera árangursríkar og viðeigandi ráðstafanir til þess að gera fötluðu fólki kleift að öðlast og viðhalda sem mestu sjálfstæði og starfsgetu og að taka fullan þátt á öllum sviðum lífsins.

Hjálpartæki geta skipt miklu máli fyrir fatlað fólk til þess að svo megi verða. Hjálpartæki geta viðhaldið sjálfstæði fólks, en of löng bið eftir viðeigandi hjálpartækjum getur valdi því

að einstaklingar þurfa meiri aðstoð eða endurhæfingu en annars. Hröð þróun verður á tæknibúnaði og hjálpartækjum fyrir fatlað fólk og mikilvægt að Sjúkratryggingar Íslands fylgist með og bjóði upp á tæki við hæfi á hverjum tíma.

Til þess að bregðast við þessum áskorunum er lagt til að þær tillögur sem fram koma í skýrslu starfshóps um hjálpartæki sem gefin var út 2019, verði settar í framkvæmd.

Í tillögunum felst m.a.:

1. Að bæta afgreiðslu og úthlutun hjálpartækja, einfalda kerfi svo það sé á einni hendi og bæta gegnsæi hvað varðar greiðsluþátttöku og réttindi til hjálpartækja, bæði fyrir athafnir daglegs lífs og frístundir.

2. Að fjárhæðir sem og tekju- og eignarmörk fyrir styrkjum, stuðningi og hjálpartækjum til að standa straum af útgjöldum vegna fötlunar verði uppfærðar.

3. Að dregið verði úr kostnaðarþáttöku fatlaðs fólks vegna hjálpartækja og réttur fatlaðra barna til skiptrar búsetu verði tryggður, þannig að hægt sé að fá samþykki fyrir stærri hjálpartækjum á bæði heimilin.

C.5. Greining á forsendum og möguleikum á að þjónusta og fjármagn fylgi einstaklingi.

19. grein SRFF fjallar um rétt fatlaðs fólks til að lifa sjálfstæðu lífi og án aðgreiningar í samfélaginu. Í 7. efnisgrein almennra athugasemda við greinina segir að réttinn til þess að lifa sjálfstæðu lífi án aðgreiningar sé einungis hægt að uppfylla að því gefnu að öll efnahagsleg, borgaraleg, félagsleg og menningarleg réttindi sem felast í þessu viðmiði séu uppfyllt. Þegar fjármagn fylgir einstaklingi má komast hjá mismunun á þjónustu m.a. eftir búsetu á landinu eða búsetuformi, og á sama tíma er betur hægt að uppfylla félagsleg og menningarleg réttindi viðkomandi einstaklings.

Um væri að ræða viðamikla breytingu á fyrirkomulagi þjónustu sem í dag er að miklu leyti veitt á grundvelli búsetuforms. Því er lagt til að verkefnishópi verði falið að greina hvað þyrfti til að gera slíka breytingu. Verði þá horft til þess hverju þarf að breyta í gildandi lögum og regluverki hjá ríki og sveitarfélögum auk þess sem gerð verði kostnaðar- og ábatagreining.

C.6. Gerð áætlunar um þjónustu við fatlað fólk sem býr nú gegn vilja sínum á stofnunum.

19. grein SRFF kveður á um að tryggja skuli að fatlað fólk hafi tækifæri til þess að velja sér búsetustað og hvar og með hverjum það býr, til jafns við aðra, og að því sé ekki gert að eiga heima í tilteknu búsetuformi.

Við setningu laga um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir nr. 38/2018 áréttaði löggjafinn mikilvægi sjálfstæðrar búsetu með því að kveða á um í bráðabirgðaákvæði II að fötluðu fólki sem býr á stofnunum eða herbergjasambýlum skuli bjóðast aðrir búsetukostir. Þrátt fyrir fyrrgreint ákvæði, liggur aðeins fyrir tímasett áætlun þar um í tveimur sveitarfélögum.

Lagt er til að gerð verði kortlagning á grundvelli mats á þjónustubörfum og viðtala við fatlað fólk sem býr í dag gegn vilja sínum á stofnun. Horft verði einnig til tillagna starfshóps um ungt fatlað fólk á hjúkrunarheimilum. Í kjölfarið verði gefnar út leiðbeiningar til sveitarfélaga um gerð áætlana um uppbyggingu fjölbreyttra þjónustu- og búsetuúrræða. Sett verði lokadagsetning um það hvenær áætlanir skulu liggja fyrir.

C.7. Réttur fatlaðs fólks til að njóta fjölskyldulífs verði tryggður.

23. grein SRFF kveður á um að aðildarríki skuli gera ráðstafanir í því skyni að uppræta mismunun gagnvart fötluðu fólki í málum er lúta að hjónabandi, fjölskyldu, foreldrahlutverki og samböndum.

Mikilvægt er að fatlað fólk fái stuðning til þess að hvíla sjálfstætt í fjölskylduhlutverki sínu óháð fötlun og geti sinnt þeim fjölmörgu verkefnum sem því fylgja á eigin forsendum. Aukinn stuðningur vegna fötlunar foreldra falli þannig ekki á aðra fjölskyldumeðlimi, heldur sé fötluðu fólki veitt tækifæri til að rækta fjölskyldu sína og samband sitt við fjölskyldumeðlimi eins og það telur best.

Samkvæmt lögum um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir nr. 38/2018 skal fötluðu fólki standa til boða stoðþjónusta innan hvers sveitarfélags sem er nauðsynleg til fullrar þátttöku í samfélaginu. Stoðþjónustan skal m.a. taka mið af þörfum fatlaðra foreldra vegna uppeldis barna. Lagt er til að unnar verði leiðbeiningar sem tryggja að fatlað fólk fái stuðning til að sinna foreldrahlutverki sínu.

D. Menntun og atvinna.

D.1. Boðið verði upp á opnar námsbrautir í framhaldsskólum.

Í 24. grein SRFF um menntun er lögð áhersla á rétt fatlaðs fólks til menntunar, án mismununar og án aðgreiningar á öllum skólastigum. Aðgengi að námi er bundið í lög og bjóða flestir framhaldsskólar landsins upp á starfsbraut fyrir fatlaða nemendur, sem er aðgreint úrræði innan framhaldsskólanna. Skortur er á viðeigandi aðlögun og stuðningi sem gerir hópnum oft erfitt um vik að stunda nám á almennum námsbrautum.

Lagt er til að vinnuhópur móti þriggja ára áætlun um breytingar á skipulagi starfsbrauta framhaldsskólanna, með það að markmiði að mæta betur þörfum og væntingum fatlaðra nemenda með sérstakar námsþarfir. Hætt verði að nota hugtakið starfsbraut og fundið verði hugtak fyrir opna námsbraut sem standi öllum nemendum til boða. Horft verði til kafla 8.1 í aðalnámskrá framhaldsskóla sem fjallar um markmið og tilgang náms á framhaldsskólabrautum. Nám fatlaðra nemenda byggir á einstaklingsmiðaðri nálgun með aukinni áherslu á fjölbreytni í námsframboði, s.s. með aðlögun á verk- og listgreinabrautum. Tillagan byggir á skýrslu starfshóps um aukin náms- og starfstækifæri ungs fólks.

Aðgerðin er til þess fallin að auka tækifæri fatlaðra ungmenna til náms og að tryggja að fatlaðir nemendur hafi sambærilega valkosti og aðrir nemendur með það að markmiði að inngilda nám fatlaðra ungmenna með því að hverfa frá aðgreiningu. Mikilvægt er að nýta þá þekkingu og reynslu sem liggur innan starfsbrautanna til frekari innngildingar náms fyrir fatlaða nemendur og nemendur með sérstakar þarfir.

D.2. Unnar verði leiðbeiningar til framhaldsskóla um gerð tilfærsluáætlana.

5. mgr. 24. greinar SRFF kveður á um að aðildarríkin tryggja að fatlað fólk hafi aðgang að almennu námi á háskólastigi, starfsþjálfun, fullorðinsfræðslu og símenntun án mismununar og til jafns við aðra. Aðildarríkin skulu, í þessu skyni, tryggja að fatlað fólk fái notið viðeigandi aðlögunar.

Í 13. grein reglugerðar um nemendur með sérþarfir nr. 230/2012 kemur fram að þegar fatlaður nemandi sem stundað hefur nám á starfsbraut útskrifast úr framhaldsskóla skuli honum fylgja einstaklingsbundin tilfærsluáætlun þar sem gerð er skrifleg grein fyrir náms- og félagslegri stöðu hans, auk brautskráningarskírteinis. Markmiðið með áætluninni er að skráðar séu nauðsynlegar upplýsingar sem skipta máli þegar kemur að námi að loknum framhaldsskóla, starfsþátttöku og sjálfstæðu lífi nemandans. Í áætlunina skal skrá upplýsingar um framvindu í námi og starfsþjálfun, framtíðaráform viðkomandi nemanda, aðstæður, áhuga, óskir og hæfni nemandans. Í áætluninni þarf einnig að koma fram hvernig eftirfylgni við nemandann þarf að vera háttáð í framhaldi af skólagöngu hans í samstarfi við viðeigandi aðila.

Í skýrslu starfshóps um aukin náms- og starfstækifæri fatlaðs fólks kemur fram að nokkur misbrestur sé á því að unnin sé tilfærsluáætlun fyrir alla fatlaða nemendur og er því lagt til að unnar verði leiðbeiningar til framhaldsskóla þar um. Við gerð leiðbeininga mætti horfa til aðgerðar E.1. í framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017 - 2021, en sú aðgerð miðaði að því að auka samþættingu og bæta undirbúning við flutning á milli grunnskóla og framhaldsskóla. Var þar horft til þess að félagsþjónusta, skólaskrifstofur og menntastofnanir vinni með samhæfðum hætti að því að tryggja að áður en nemandi hefur nám í nýjum skóla hafi verið unnin áætlun sem m.a. taki til hjálpartækja, sértækra úrræða í námi, námsefnis og persónulegrar aðstoðar á skólatíma. Áætlun skal unnin í samráði við nemanda og/eða forráðamenn hans. Verkefnið er í farvegi og unnið er að þróun starfshátta og verkferla við gerð, framkvæmd og eftirfylgni einstaklingsbundinna þjónustuáætlana.

D.3. Tryggð verði viðurkenning á námi.

Kveðið er á um menntun í 24. grein SRFF. Þar kemur fram aðildarríki skuli gera fötluðu fólki kleift að öðlast hagnýta og félagslega færni í því skyni að greiða fyrir fullri þátttöku þess, til jafns við aðra, í skólastarfi og sem borgarar í samfélaginu. Þá skal tryggt að fatlað fólk hafi aðgang að almennum námi á háskólastigi, í starfsþjálfun, fullorðinsfræðslu og símenntun án mismununar og til jafns við aðra.

Staðfesting á námi eða námsleið hjá fötluðu fólki er mikilvæg til þess að auka stíganda, samfellu og tækifæri fatlaðs fólks til náms og starfa. Slík staðfesting styður við hæfni og áhuga einstaklings og ætti að auðvelda stuðning inn á vinnumarkað. Uppbygging náms fyrir fatlaða nemendur í núverandi kerfi framhaldsskóla styður, að mati starfshóps um aukin náms- og starfstækifæri fatlaðs fólks, ekki fyllilega við aukin tækifæri til frekara náms að lokinni útskrift. Einnig skortir á að allt nám sem hægt er að stunda innan framhaldsfræðslu sé staðfest á formlegan hátt. Þannig fari alltaf fram staðfesting á námi eða mat á færni sem gerir einstaklingi frekar kleift að nálgast markmið sín.

D.4. Áhrifamat á stuðningi við fatlaða nemendur í framhaldsskólum, háskólum og hjá framhaldsfræðsluáðilum.

Aðildarríki SRFF viðurkenna rétt fatlaðs fólks til menntunar, sbr. 24. grein samningsins. Til þess að sá réttur geti orðið að veruleika ber að tryggja að fatlað fólk fái nauðsynlegan og einstaklingsmiðaðan stuðning innan almenna menntakerfisins, sem samræmist markmiðinu um fulla þátttöku án aðgreiningar.

Með tilkomu laga um samþætta þjónustu í þágu farsældar barna nr.86/2021 var einstaklingsbundin stoðþjónusta við nemendur á framhaldsskólastigi fest í lög. Fjallað er um stuðning við nemendur með fötlun, tilfinningalega eða félagslega örðugleika í 19. gr. laga um háskóla nr. 63/2006 og 34. gr. laga um framhaldsskóla nr. 92/2008.

Starfshópur um aukin náms- og starfstækifæri leggur í skýrslu sinni til að metin verði áhrif stuðnings á grundvelli ofangreindra ákvæða og hvort þau þjóni nægilega hlutverki sínu m.t.t. þeirra skuldbindinga sem SRFF felur í sér. Einnig verði horft til þeirra hvata til að sinna nemendum með stuðningsþarfir sem felast í árangurstengdri fjármögnun háskóla, sbr. reglur um fjárframlög til háskóla sem birtar voru í samráðsgátt stjórnvalda í október 2023. Í kjölfar mats á áhrifum stuðningsþjónustu til nemenda í framhaldsskólum, háskólum og í framhaldsfræðslu verði lagðar fram tillögur til lagabreytinga og annarra úrbóta þar sem við á.

D.5. Framboð og aðgengi að starfstengdu námi verði aukið.

Í 3. mgr. 24. greinar SRFF segir að gera skuli fötluðu fólki kleift að öðlast hagnýta og félagslega færni í því skyni að greiða fyrir fullri þátttöku þess, til jafns við aðra, í skólastarfi og sem borgarar í samfélaginu.

Með auknu framboði á fjölbreyttu námi, s.s. styttri námsleiðum, hagnýtum áföngum og starfstengdu námi má auka tækifæri þessa hóps til muna og varða leiðina inn á vinnumarkaðinn eða til frekara náms.

Á grundvelli kortlagningar starfshóps um aukin náms- og starfstækifæri fyrir fatlað fólk er lagt til að leitað verði leiða til að auka framboð á starfstengdu námi sem og styttri námsleiðum. Einnig verði viðmið um lágmarksfjölda nemenda í hverju námskeiði innan framhaldsfræðslu endurskoðuð. Unnið verði í samstarfi við háskóla, Fræðslumiðstöð atvinnulífsins, Vinnumálastofnun og Fjölmenn.

D.6. Framboð og aðgengi að hagnýtum áföngum á háskólastigi verði aukið.

24. grein SRFF kveður m.a. á um að til þess að réttur til menntunar án aðgreiningar megi verða að veruleika skuli aðildarríki tryggja að fatlað fólk hafi aðgang að almennu námi á háskólastigi til jafns við aðra. Aðildarríkin skulu í þessu skyni tryggja að fatlað fólk fái notið viðeigandi aðlögunar.

Starfshópi um aukin náms- og starfstækifæri fyrir fatlað fólk var m.a. falið að kortleggja aðgengi fullorðins fatlaðs fólks að námi. Sú kortlagning leiddi í ljós að fatlað fólk mætir ýmsum hindrunum innan menntakerfisins, auk þess sem möguleikar fólks með þroskahömlun til náms á háskólastigi eru takmarkaðir og byggðir upp með aðgreinandi hætti. Er því lagt til að framboð og aðgengi fatlaðs fólks að áföngum á háskólastigi verði aukið.

Í framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir árin 2017 – 2021 var í aðgerð E3 sett fram markmið um að fatlað fólk skyldi eiga val um nám á háskólastigi, til þess að auka jafnrétti til náms og fjölga tækifærum fólks með þroskahömlun og skyldar fatlanir. Við lok þess tímabils sem áætlunin náði til taldist aðgerðin vera í farvegi, þar sem unnið var að gerð áætlunar um hvernig auka megi fjölbreytni diplómanáms á háskólastigi. Um þessar mundir vinna Háskóli Íslands, Háskólinn á Akureyri og Listaháskóli Íslands, með stuðningi háskóla-, vísinda- og nýsköpunarráðuneytis, að þróun, uppbyggingu og samvinnu milli skólanna um inngildandi nám á háskólastigi fyrir fólk með þroskahömlun. Þá eru vonir bundnar við að nýtt fjármögnunarlíkan, árangursmiðuð fjármögnun háskóla, muni styðja við aukið námsframboð háskóla fyrir fatlaða nemendur. Framlög til háskóla fyrir sókn í þágu háskóla og samfélags verði þannig bundin markmiðum í frammistöðusamningum um aukin tækifæri fatlaðs fólks til háskólanáms með framboði heildstæðra og styttri námsleiða, án aðgangshindrana.

D.7. Að metin verði þörf fyrir lýðskóla fyrir fatlað fólk á Íslandi.

Kveðið er á um menntun í 24. grein SRFF, þar sem m.a. kemur fram að aðildarríkin viðurkenni rétt fatlaðs fólks til menntunnar og að í því skyni að sá réttur verði að veruleika án mismununar skuli tryggja að fatlað fólk hafi aðgang til jafns við aðra að menntun án aðgreiningar, sem og að árangursríkur, einstaklingsmiðaður stuðningur sé veittur í umhverfi sem hámarkar náms- og félagsþroska.

Samkvæmt lögum um lýðskóla nr.65/2019 skal lögð áhersla á að veita víðtæka almenna menntun þar sem nemandinn er í fyrirruði og fái stuðning frá kennurum og samnemendum. Námið skal stuðla að umburðarlyndi nemenda og miða að því að gefa þeim tækifæri til að þroskast á eigin forsendum, rækta hæfileika sína og styrkleika. Lýðskólar haga kennslu sinni á annan hátt en aðrir skólar, þar sem ekki er lögð áhersla á próf heldur fremur þátttöku og framlag hvers nemanda, sem og að nemendur læri eitthvað gagnlegt og áhugavert. Þannig

getur lýðskóli verið fýsilegur valkostur fyrir nemendur sem ekki finna sig innan hefðbundins skólakerfis.

Lagt er til að vinnuhópur skoði kosti og galla þess að stofna lýðskóla á höfuðborgarsvæðinu í því skyni að auki tækifæri fatlaðra ungmenna til að sækja sér menntun og víkka út sjóndeildarhringinn.

D.8. Aukið samstarf Fræðslumiðstöðvar atvinnulífsins og Fjölmenntar.

27. grein SRFF kveður á um að aðildarríki viðurkenni rétt fatlaðs fólks, til jafns við aðra, til vinnu. Í því felst m.a. að gera fötluðu fólki kleift að hafa árangursríkan aðgang að starfs- og símenntun.

Starfshópi um aukin náms- og starfstækifæri fyrir fatlað fólk var m.a. falið að leggja fram tillögur að þróun náms- og stuðningsúræða fyrir fatlað fólk og hvernig auka megi stíganda og samfellu í námi. Lagt er til að efla samstarf Fræðslumiðstöðvar atvinnulífsins, Fjölmenntar, fræðsluaðila sem fá úthlutað úr fræðslusjóði og Vinnumálastofnunar til að tengja saman verkfæri þeirra og gera kerfin skilvirkari fyrir fatlað fólk. Það verði gert með því að bjóða upp á starfstengt nám og þegar færni til ákveðins starfs er náð verði hún staðfest með Fagbréfi atvinnulífsins. Samstarfið snúi að tilvísunum í nám, gerð námslýsinga og námsskráa, þjálfun og gerð vinnusamninga fyrir einstaklinga. Hlutverk Fræðslumiðstöðvar atvinnulífsins er að veita fólki á vinnumarkaði, sem ekki hefur lokið námi frá framhaldsskóla, tækifæri til að afla sér menntunar eða bæta stöðu sína. Fjölmennt og Fræðslumiðstöð atvinnulífsins sjá um að vinna námslýsingar og námsefni og Fræðslumiðstöð atvinnulífsins sér um að þjálfa kennara og starfsþjálfara á vinnustað út frá hugmyndafræði fullorðinsfræðslu, en Vinnumálastofnun sér um starfsþjálfun sem fer fram innan fyrirtækja og stofnana. Með því að auka ofangreint samstarf má gefa þeim einstaklingum sem ekki hafa lokið námi frá framhaldsskóla tækifæri til að afla sér menntunar eða bæta stöðu sína á vinnumarkaði.

D.9. Gerð verði úttekt á launum og kjörum fatlaðra einstaklinga á aðgreindum vinnustöðum.

Í því að viðurkenna rétt fatlaðs fólks til vinnu, sbr. 27. grein SRFF, felst m.a. réttur til að fá tækifæri til að afla sér lífsviðurværis með vinnu að eigin vali á vinnumarkaði og í vinnumhverfi sem fötluðu fólki stendur opið, er án aðgreiningar og er því aðgengilegt. Til þess að sá réttur verði að veruleika skulu aðildarríki m.a. vernda rétt fatlaðs fólks, til jafns við rétt annars fólks, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða, þar á meðal jafnra tækifæra og sama endurgjalds fyrir jafn verðmæt störf. Einnig ber að tryggja að fatlað fólk geti nýtt réttindi sín sem meðlimir stéttarfélaganna til jafns við aðra.

Í skýrslu sem unnin var af Félagsvísindastofnun fyrir félags- og vinnumarkaðsráðuneytið um atvinnumál fatlaðs fólks árið 2022 kemur fram að algengt sé að laun fyrir vinnu á aðgreindum vinnustöðum séu ekki hugsuð sem aðaltekjur, öfugt við það sem gengur og gerist á almennum vinnumarkaði. Þannig geti laun á aðgreindum vinnustöðum jafnvel verið í formi umbunar s.s. skemmtiferða eða námskeiða, veitinga, niðurgreiðslna á árshátíð eða vasapenings. Á aðgreindum vinnustöðum starfa líka einstaklingar í ólaunaðri starfsþjálfun, þrátt fyrir að ekki sé greinilegur munur á framlagi þeirra og starfsmanna sem fá greidd laun. Skýrsluhöfundar telja mikilvægt að vinnuframlag fatlaðs fólks sé metið til jafns á við aðra á vinnumarkaði með því að greiða laun sem duga til framfærslu.

Lagt er til að gerð verði úttekt á launum og kjörum fatlaðra einstaklinga á aðgreindum vinnustöðum. Gögnin verði notuð til að skýra betur skilin á milli vinnu og hæfingar, auka gagnsæi og jafnrétti á milli hópa.

D.10. Aukið samstarf Vinnumálastofnunar og aðgreindra vinnustaða/virkniúrræða.

Í 27. grein SRFF kemur fram að aðildarríki skuli vernda rétt fatlaðs fólks, til jafns við rétt annars fólks, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða, þar á meðal jafnra tækifæra og sama endurgjalds fyrir jafn verðmæt störf. Einnig ber að efla atvinnutækifæri og þróun starfsframa fyrir fatlað fólk á vinnumarkaði, ásamt því að auka aðstoð við að finna, öðlast og halda starfi.

Til þess að styrkja og efla fatlað fólk á vinnumarkaði, sem og við atvinnuleit, er mikilvægt að bjóða upp á tækifæri sem efla færni í takt við þróun starfa. Samhliða örum tæknibreytingum og þróun á vinnumarkaði, sem og aukinni færni fatlaðra ungmenna er mikilvægt að aðgreindir vinnustaðir og virkniúrræði séu stöðugt í endurskoðun á starfsemi sinni og þeim verkefnum sem boðið er upp á hverju sinni. Enda sé markmið þeirra að auka færni fatlaðs fólks til þátttöku á almennum vinnumarkaði.

Í ársbyrjun 2022 gerði félags- og vinnumarkaðsráðuneytið samninga við Vinnumálastofnun um tvö verkefni í þessu skyni; annars vegar voru ráðnir s.k. atvinnulífstenglar til eins árs, sem hafa það hlutverk að greiða fyrir ráðningum einstaklinga með skerta starfsgetu, með og án stuðnings. Hins vegar er um að ræða verkefni til að efla atvinnuþátttöku fatlaðs fólks á almennum vinnumarkaði (e. Project Search). Markmiðið er að þjálfa ungt fólk með þroskahömlun og skyldar fatlanir til starfa á almennum vinnumarkaði, hjálpa því að finna vinnu og aðstoða það við að halda henni. Mikil áhersla er lögð á samstarf við fyrirtæki á almennum vinnumarkaði og fá einstaklingar sambland af fræðslu og starfsþjálfun í níu mánuði hjá samstarfsfyrirtækjum. Með verkefninu verður jafnframt unnið markvisst að því að vinnustaðamenning verði þannig að starfsmanni með fötlun sé tekið á jafningjagrundvelli og að hann tilheyri starfsmannahópnum frá upphafi ráðningar. Í stjórnarsáttmála ríkisstjórnarinnar er lögð áhersla á að fjárfesta í fólki og fjölga markvisst starfstækifærum einstaklinga með skerta starfsgetu og eru verkefnin liður í þeirri vegferð.

Á grundvelli kortlagningar starfshóps um aukin náms- og starfstækifæri fyrir fatlað fólk er lagt er til að samstarf á milli Vinnumálastofnunar og vinnu- og virkniúrræða verði aukið. Einnig verði sett mælanleg markmið um að einstaklingar sem starfa á aðgreindum vinnustöðum fái aukin tækifæri til þátttöku á vinnumarkaði. Horfa má til skýrslu Félagsvísindastofnunar um atvinnumál fatlaðs fólks (2022), þar sem fram kemur að nauðsynlegt sé að styðja við fjölbreyttari atvinnuúrræði, útrýma kerfislægum hindrunum, auka stuðning við atvinnurekendur og stjórnendur á almennum vinnumarkaði með þjálfun, stefnumótun og þekkingaröflun, ásamt því að veita fötluðu fólki stuðning í starfi.

D.11. Aukin starfstækifæri fyrir fólk með mismunandi starfsgetu.

Kveðið er á um að viðurkenna skuli rétt fatlaðs fólks, til jafns við aðra, til vinnu í 27. grein SRFF. Í því felst réttur til að fá tækifæri til að afla sér lífsviðurværis með vinnu að eigin vali eða samþykki á vinnumarkaði og í vinnuumhverfi sem fötluðu fólki stendur opið, er án aðgreiningar og er því aðgengilegt. Aðildarríkin skulu tryggja og stuðla að því að rétturinn til vinnu verði að veruleika, einnig fyrir þau sem verða fötluð á meðan þau gegna starfi, með því m.a. að efla atvinnutækifæri og þróun starfsframa fyrir fatlað fólk á vinnumarkaði, ásamt því að auka aðstoð við að finna, öðlast og halda starfi og snúa aftur á vinnumarkað. Einnig skulu þau fjölga tækifærum til að starfa sjálfstætt, ráða fatlað fólk til starfa innan opinbera geirans og stuðla að því að fatlað fólk verði ráðið til starfa innan einkageirans með viðeigandi stefnu og ráðstöfunum sem geta falist í áætlunum um sértækar aðgerðir, hvatningu og öðrum aðgerðum.

Í stjórnsáttmála ríkisstjórnarinnar er lögð áhersla á að bæta lífskjör og lífsgæði einstaklinga með mismikla starfsgetu. Sérstaklega verði horft til þess að bæta afkomu og möguleika til virkni, menntunar og atvinnuþátttöku á eigin forsendum.

Lagt er til að sett verði mælanleg og tímasett markmið um aukin starfstækifæri og möguleika til starfsþróunar og að vinnuhópi verði falið að gera tillögur að leiðum til að ná þeim. Aðgerðinni er ætlað að leita markvisst leiða til að auka framboð á sveigjanlegum og fjölbreyttum störfum, bæði hjá ríki og sveitarfélögum sem og á almennum vinnumarkaði. Horfa má til fyrri verkefna og greininga sem fyrir liggja hér á landi, s.s. vinnu samhæfingarnefndar um velferð og virkni á vinnumarkaði og rannsóknar Félagsvísindastofnunar sem unnin var fyrir félags- og vinnumarkaðsráðuneytið árið 2022 um atvinnumál fatlaðs fólks. Í niðurstöðum hennar kemur fram að ríflega fjórðungur þýðisins var ekki virkur á vinnumarkaði, 35% störfuðu á aðgreindum vinnustöðum og 21% á almennum vinnumarkaði, þar af 6% með stuðningi. Skýrsluhöfundar bentu á nauðsyn þess að styðja við fjölbreyttari atvinnuúrræði, útrýma kerfislægum hindrunum, auka stuðning við atvinnurekendur og stjórnendur á almennum vinnumarkaði með þjálfun, stefnumótun og þekkingaröflun, ásamt því að veita fötluðu fólki stuðning í starfi.

Ekki er síður mikilvægt að horfa til reynslu annarra þjóða af því að auka starfstækifæri fyrir fólk með mismunandi starfsgetu, en ýmsar leiðir hafa verið farnar til þess. Sem dæmi má nefna markmið um að ákveðið hlutfall af starfsfólki á vinnustöðum af tiltekinni stærð sé fólk með mismunandi starfsgetu, með almennri markmiðssetningu eða lagasetningu, sem og ýmsum hvatakerfum.

E. Þróun þjónustu.

E.1. Bið barna eftir þjónustumati og þjónustu verði styt.

Í 7. grein SRFF er kveðið á um að aðildarríkin skuli gera allar nauðsynlegar ráðstafanir til þess að tryggja að fötluð börn fái notið allra mannréttinda og grundvallarfrelsis til fulls og jafns við önnur börn.

Biðtími barna eftir mati á stuðningsþörf og að þjónusta sé veitt innan tiltekins tíma eftir að mat liggur fyrir hefur verið viðvarandi verkefni hin síðari ár. Árið 2022 kom út skýrsla sem unnin var fyrir félags- og heilbrigðisráðuneyti, með styrk úr framkvæmdaáætlun í málefnum fatlaðs fólks, þar sem greind var bið barna eftir heilbrigðis-, félags- og skólaþjónustu, þ.m.t. bið eftir greiningum og sértækum stuðningsúrræðum. Könnunin leiddi í ljós að biðtími getur verið töluverður.

Með lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna er kveðið á um stigskiptingu þjónustu og þ.m.t. ábyrgð aðila á hverju stigi. Ekki er þó með skýrum hætti kveðið á um skyldur þjónustuaðila gagnvart þeim tímaramma sem þjónustan skal veitt. Enn ríkir því óvissa sem veldur því að börn og ungmenni verða hugsanlega af þjónustu sem þau eru talin hafa þörf fyrir.

E.2. Leiðbeiningar til sveitarfélaga um akstursþjónustu fatlað fólks verði endurskoðaðar.

5. grein SRFF kveður á um að viðurkenna skuli að allar manneskjur séu jafnar fyrir og samkvæmt lögum og eigi rétt á jafnri vernd og jöfnum ávinningi af lögum án nokkurrar mismununar.

Ólíkar reglur sveitarfélaga og þjónustusvæða um akstursþjónustu fatlaðs fólks valda því að réttindi eru ólík á milli svæða. Til að draga úr því misræmi er lagt til að leiðbeiningar til sveitarfélaga um akstursþjónustu fatlaðs fólks verði endurskoðaðar með tilliti til hugmyndafræðinnar um aðgengi fyrir öll.

E.3. Samræmt verklag við mat á fötlun umsækjenda um alþjóðlega vernd og uppbygging viðeigandi stuðningsúrræða.

11. grein SRFF er svohljóðandi: Aðildarríkin skulu gera allar nauðsynlegar ráðstafanir, í samræmi við skuldbindingar sínar samkvæmt alþjóðalögum, þ.m.t. alþjóðleg mannúðarlög og alþjóðleg mannréttindalög, til þess að tryggja vernd og öryggi fatlaðs fólks þegar hættuástand ríkir, þar á meðal vopnuð átök, neyðarástand sem kallar á mannúðaraðstoð og náttúruhamfarir.

Tryggja þarf að fatlað flóttafólk og umsækjendur um alþjóðlega vernd njóti þeirra réttinda sem þeim eru tryggð lögum samkvæmt.

Í móttökumiðstöð fyrir umsækjendur um alþjóðlega vernd fari fram greiningarviðtal á vegum fagaðila sem hefur þekkingu og færni til að meta mismunandi skerðingar fatlaðs fólks, þegar upp koma vísbendingar um fötlun umsækjenda. Í framhaldi verði eftir atvikum gerð áætlun um stuðningsúrræði sem taka mið af fötlun, í samræmi við 24. gr. reglugerðar um útlendinga, nr. 540/ 2017 með síðari breytingum og lög nr. 38/2018 um þjónustu við fatlað fólk með langvarandi stuðningsþarfir. Jafnframt verði skilgreindir verkferlar sem virkjaðir eru í stuðningi við fatlað flóttafólk eða fatlað fólk sem sækir um alþjóðlega vernd.

E.4. Styrking sérfræðiteymis um aðgerðir til að draga úr beitingu nauðungar.

15. grein SRFF kveður á um að gera skuli allar árangursríkar ráðstafanir á sviði löggjafar, stjórnsýslu, réttarkerfisins, eða aðrar ráðstafanir, í því skyni að vernda fatlað fólk, til jafns við aðra, fyrir pyndingum eða annarri grimmilegri, ómannlegri eða niðurlægjandi meðferð eða refsingu. 17. grein samningsins hljóðar svo: Allt fatlað fólk á rétt á virðingu fyrir líkamlegri og andlegri friðhelgi til jafns við aðra.

Bann við pyndingum og ómannlegri eða vanvirðandi meðferð kemur fram í 68. gr. Stjórnarskrárinnar, en réttur einstaklinga til friðhelgi einkalífs (og sjálfsákvörðunarréttur) kemur fram í 71. grein hennar. Samkvæmt lögum um réttindagæslu fatlaðs fólks nr. 88/2011 er óheimilt að beita nauðung í þjónustu við fatlað fólk nema til að koma í veg fyrir að einstaklingur valdi sjálfum sér eða öðrum líkamstjóni eða stórfelldu eignatjóni, eða til að uppfylla grunnþarfir viðkomandi, og þá aðeins með tímabundnu leyfi nefndar um undanþágu frá banni við veitingu nauðungar.

Lagt er til að starfsemi sérfræðiteymis, sem starfar skv. 14. gr. laga um réttindagæslu fatlaðs fólks nr. 88/2011, verði styrkt. Hlutverk sérfræðiteymisins er skilgreint á eftirfarandi hátt í lögnum:

- Að veita þjónustuaðilum og forstöðumönnum ráðgjöf, meðal annars um hvað teljist til nauðungar og aðferðir til að komast hjá beitingu nauðungar.
- Að veita umsögn um beiðnir um undanþágur frá banni við beitingu nauðungar og um undanþágur frá banni við fjarvöktun.
- Að taka við tilkynningum og skýrslum um beitingu nauðungar og fjarvöktun á grundvelli undanþágu og halda skrá um beitingu nauðungar.

Með því að styrkja teymið má draga úr biðtíma eftir ráðgjöf og auka fræðslu og stuðning.

E.5. Gerð fræðsluefnis um viðeigandi aðlögun og viðeigandi málsmeðferð innan dómskerfisins.

Aðildarríkin skulu, skv. 12. grein SRFF, gera viðeigandi ráðstafanir til þess að fatlað fólk fái þann stuðning sem það kann að þarfnast þegar það nýtir löghæfi sitt. Í 13. grein er fjallað um aðgang að réttinum og að tryggja beri fötluðu fólki árangursríkan aðgang að réttinum til jafns við aðra, meðal annars með aðlögun málsmeðferðar í því skyni að greiða fyrir árangursríki

þátttöku þess í allri málsmeðferð. Í því skyni að tryggja fötluðu fólki árangursríkan aðgang að réttinum skulu aðildarríkin efla viðeigandi þjálfun fyrir þau sem starfa á sviði réttarvörslu.

Grundvöllur aðgerðarinnar er að tryggja að starfsmenn dómsskerfisins fái nauðsynlegar leiðbeiningar um verklag til samræmis við þær breytingar sem gerðar verða á lögum og reglugerðum til að tryggja viðeigandi aðlögun og viðeigandi ráðstafanir innan dómsskerfisins.

Dómstólasýslan hefur áhuga á því að boða til málstofu um málefni fatlaðs fólks í dómsskerfinu þar sem dómara og annað starfsfólk dómsskerfisins yrði boðað á fund með helstu hagaðilum, sérfræðingum í málefnum fatlaðs fólks og fulltrúum fatlaðs fólks. Þar væri hægt að greina á hvaða sviðum dómsskerfið geti gert betur í málefnum fatlaðs fólks án þess að það kalli á lagabreytingar. Það gæti verið gott fyrsta skref í átt að þessum nýju leiðbeiningum um verklag.

Þá ber dómstólasýslan jafnframt ábyrgð á því að skipuleggja símenntun dómara og annarra starfsmanna dómstólanna og gæti því staðið fyrir námskeiði ef þörf er á þegar að leiðbeiningarnar eru tilbúnar.

E.6. Unnin verði áætlun um sértæka geðheilbrigðisþjónustu við fatlað fólk.

Í 25. grein SRFF er kveðið á um að fatlað fólk skuli hafa rétt til þess að njóta besta mögulega heilbrigðis án mismununar á grundvelli fötlunar.

Fatlað fólk sem þarf á geðheilbrigðisþjónustu að halda getur mætt ýmsum hindrunum. T.a.m. hefur verið löng bið eftir aðstoð hjá sérhæfðu teymi um taugaproskaraskanir og dæmi eru um að sálfræðingar treysti sér ekki til þess að taka við fólki með þroskahömlun og skyldar fatlanir. Bið eftir þjónustu getur aukið vanda einstaklinga til muna.

Í aðgerðaáætlun í geðheilbrigðismálum fyrir árin 2023 – 2027 kemur fram í aðgerð 2.C.1 að verkefnahópi verði falið að rýna ferli notandans í gegnum geðheilbrigðiskerfið og setja fram tillögur til úrbóta með það markmið að einfalda heildarskipulag geðheilbrigðisþjónustu, tryggja greitt aðgengi og samfellu í þjónustunni og samþættingu við aðra velferðarþjónustu. Verkefnahópurinn hafi ákveðna þætti í forgangi, þ.á.m. þróun geðheilbrigðisþjónustu fyrir einstaklinga með taugaproskaröskun, þróun geðheilbrigðisþjónustu með tvígreiningar og þróun geðheilbrigðisþjónustu fyrir fólk með langvinnan alvarlegan geðheilsuvanda.

E.7. Unnið verði að því að tryggja samfellda, samþætta, þverfaglega og sérhæfða þjónustu við fatlað fólk frá 18 ára aldri.

Í 5. grein SRFF er kveðið á um að aðildarríkin skuli viðurkenna að allar manneskjur séu jafnar fyrir og samkvæmt lögum og eigi rétt á jafnri vernd og jöfnum ávinningi af lögum á nokkurrar mismununar. Í lögum um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna kemur fram að áður en barn verður 18 ára skuli stuðningsteymi gera áætlun um samþættingu þjónustu fyrir barnið eftir að það nær fullorðinsaldri.

Í lokagreinagerð um stöðu aðgerða í framkvæmdaráætlun í málefnum fatlaðs fólks fyrir 2017-2021 kemur fram að bæta átti þjónustu við ungt fatlað fólk með því að Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins (nú Ráðgjafar- og greiningarstöð) myndi sinna aldurshópnum 18-24 ára. Sú aðgerð komst ekki í framkvæmd vegna langra biðlista eftir þjónustu. Því er lagt til að settur verði á laggirnar verkefnishópur sem rýni núverandi þjónustu til fatlaðra einstaklinga við 18 ára aldur og skili úrbótatillögum ásamt kostnaðarmati.

E.8. Aðgengi fatlaðs fólks að heilbrigðisþjónustu og endurhæfingu verði kortlagt.

26. grein SRFF felur í sér að til þess að gera fötluðu fólki kleift að öðlast og viðhalda sem mestu sjálfstæði, fullri líkamlegri, andlegri og félagslegri getu að taka fullan þátt á öllum

sviðum lífsins án aðgreiningar, skuli aðildarríki skipuleggja, efla og útvíkka heildstæða þjónustu og áætlunargerð á sviði hæfingar og endurhæfingar.

Til þess að uppfylla ákvæði greinarinnar er lagt til að kortlagt verði aðgengi fatlaðs fólks að heilbrigðisþjónustu og endurhæfingu. Horft verði m.a. til hindrana m.t.t. fötlunar og búsetu, aðgengis að sérfræðiþjónustu og fjarheilbrigðisþjónustu, dvöl á sjúkrahúsi og biðtíma eftir endurhæfingu. Kortlagning verði unnin af sjálfstæðum aðila sem safni gögnum og ræði við hagaðila og þjónustuveitendur. Lagðar verði fram kostnaðarmetnar tillögur til úrbóta ef þarf.

E.9. Gerð leiðbeininga um notkun mismunandi tjáskiptaleiða við málsmeðferð dómstóla.

Aðgangur að réttarkerfinu er nauðsynleg forsenda þess að þau réttindi sem SRFF felur í sér séu tryggð. Í 13. grein kemur fram að tryggja skuli fötluðu fólki aðgang að réttinum til jafns við aðra, m.a. með aðlögun málsmeðferðar og í því skyni skuli efla viðeigandi þjálfun fyrir þau sem starfa á sviði réttarvörslu. 14. grein samningsins kveður á um að sé fatlað fólk svipt frelsi sínu á einhvern hátti skuli tryggja að meðferð þess samræmist markmiðum og meginreglum SRFF, m.a. með því að tryggja því viðeigandi aðlögun.

Stór hluti fólks með þroskahömlun og skyldar fatlanir þarf á einhverjum stuðningi að halda þegar kemur að skilningi, tjáningu, félagslegum samskiptum eða lesskilningi. Þeir erfiðleikar geta verið ósýnilegir og ekki alltaf augljósir þeim sem starfa innan dómsskerfisins. Þess vegna er mikilvægt að verkferlar og viðeigandi úrræði séu til staðar og starfsfólk þjálfað til að tryggja þessum hóp jafnan aðgang að réttinum. Mikilvægt er að fengnir verði sérfræðingar á þessu sviði til að vinna leiðbeiningar um verklag í samvinnu við sérfræðinga innan dómsskerfisins.

Ásamt gerð leiðbeininga ber Dómstólasýslan ábyrgð á því að skipuleggja símenntun dómara og annarra starfsmanna dómstóla.

E.10. Hagsmuna og réttinda fatlaðs fólks sé gætt í þróunarsamvinnu, mannúðaraðstoð og málsvarastarfi Íslands um mannréttindi á alþjóðlegum vettvangi.

Kveðið er á um mikilvægi alþjóðlegs samstarfs í 32. grein SRFF, þar sem m.a. kemur fram að aðildarríki skuli tryggja að alþjóðlegt samstarf, þar á meðal alþjóðlegar þróunaráætlanir nái til fatlaðs fólks og sé því aðgengilegt.

Mikilvægi þess að gætt sé að hagsmunum og réttindum fatlaðs fólks í þróunarsamvinnu og mannúðaraðstoð Íslands verði undirstrikað í nýrri stefnu Íslands um alþjóðalega þróunarsamvinnu fyrir árin 2024 - 2028.

Samráð og samstarf við hagsmunasamtök fatlaðs fólks verði aukið og óformlegum samstarfsvettvangi komið á. Þá verði hagsmunasamtök fatlaðs fólks hvött til að sækja um styrki til þróunarsamvinnuverkefna sem leggi áherslu á fatlað fólk og réttindi þess á svæðum þar sem Ísland sinnir tvíhliða þróunarsamvinnu.

Einnig er lagt til að Ísland tali ávallt fyrir réttindum fatlaðs fólks á alþjóðavettvangi þegar fjallað er um mannréttindi sem og í þróunarsamvinnu.

E.11. Mótaðar verði leiðir til að auka vernd fatlaðs fólks og sérstaklega fatlaðra kvenna gegn ofbeldi.

Fatlaðar konur og stúlkur verða fyrir fjölbættri mismunun og kveður 6. grein SRFF á um að gera skuli ráðstafanir til þess að tryggja að þær fái notið fullra mannréttinda og grundvallarfrelsis til jafns við aðra.

Lagt er til að starfshópi á vegum félags- og vinnumarkaðsráðherra, sem meta skal hvaða laga- og reglugerðarbreytinga er þörf þegar kemur að þjónustu vegna ofbeldis, verði falið að

horfa sérstaklega til stöðu fatlaðra kvenna. Það verði gert með því að eiga samtöl við fatlað fólk og hagsmunasamtök þess, auk þess að horfa til ofangreinds ákvæðis.

Í kjölfar nauðsynlegra breytinga á regluverki verði horft til þess að móta verklag vegna ofbeldis í þjónustu við fatlað fólk, en réttindagæsla fatlaðs fólks hefur bent á mikilvægi þess að til staðar séu samræmdir verkferlar þegar upp koma ofbeldismál þar sem meintir gerendur og þolendur eru báðir fatlaðir, til þess að tryggja öryggi brotþola, stuðning við geranda og mat á aðstæðum og umhverfi íbúa. Skortur er á almennum aðgengilegum upplýsingum um almennar forvarnir gagnvart ofbeldi af þessu tagi og hvernig brugðist skuli við þegar ofbeldi á sér stað. Mikilvægt er að taka á þessum málum með skilvirkum hætti t.d. að brotþoli hafi raunverulega möguleika á því að nýta sér opinberar leiðir með kærui til lögreglu ef það er vilji viðkomandi.

E.12. Greindir verði möguleikar varðandi aukna samvinnu og samþættingu félags- og heilbrigðisþjónustu við fatlað fólk.

Í 26. grein SRFF kemur fram að til þess að gera fötluðu fólki kleift að öðlast og viðhalda sem mestu sjálfstæði, fullri líkamlegri, andlegri og félagslegri getu skuli aðildarríki skipuleggja, efla og útvíkka heildstæða þjónustu og áætlanagerð á sviði hæfingar og endurhæfingar, einkum að því er varðar heilbrigði, atvinnu, menntun og félagsþjónustu. Tiltekið er að slík þjónusta og áætlanir skuli styrkja þátttöku í heimabyggð og á öllum sviðum þjóðfélagsins án aðgreiningar, séu valfrjálsar og standi fötluðu fólki til boða sem næst heimabyggð þess, þar á meðal í dreifbýli.

Í hringferð sem farin var til eiga samtal við notendur um land allt um landsáætlun og SRFF kom ítrekað fram að þörf er á auknu samstarfi á milli þjónustukerfa. Fatlað fólk og aðstandendur þess telja skort á upplýsingamiðlun á milli heilbrigðiskerfis og félagsþjónustu, ekki síst á milli sérfræðiþjónustu sem veitt er á höfuðborgarsvæðinu og þeirrar félagslegu þjónustu sem veitt er í heimabyggð.

Töluvert hefur verið fjallað um samþættingu heilbrigðis- og félagsþjónustu í þjónustu við eldra fólk á síðustu áratugum, samhliða aukinni áherslu á þjónustu utan stofnana. Fatlað fólk með miklar þjónustubarfir getur einnig þurft að fá þjónustu frá báðum kerfum á heimilum sínum og þá er mikilvægt að hugað sé að samþættingu eins og unnt er, en sýnt hefur verið fram á að samþætt þjónusta geti bætt líðan og heilsu fólks, seinkað spítalainnlögnum og fækkað endurinnlögnum. Slíkur árangur næst með aukinni samfelli í þjónustu við fólk, með einfaldari boðleiðum, teymisvinnu og auknu flæði verkefna og þekkingar milli starfshópa.

Verkefnið krefst virkrar þátttöku beggja ábyrgðaraðila, þ.e. ríkis og sveitarfélaga. Lagt er til að skipaður verði starfshópur undir stjórn félags- og heilbrigðisráðuneytis sem greini möguleika til aukinnar samvinnu á milli þjónustuaðila. Horfa má til þróunarverkefnis um samþætta heimaþjónustu (A.1.) í aðgerðaáætlun um þjónustu við eldra fólk 2023-2027, Gott að eldast.

F. Lögfesting.

F.1. Lögfesting samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

4. grein SRFF kveður á um þær skuldbindingar sem aðildarríki samþykkja til þess að efla og tryggja að fullu öll mannréttindi og grundvallarfrelsi fyrir allt fatlað fólk. Meðal annars skuldbinda aðildarríki sig í því skyni til að samþykkja alla viðeigandi löggjöf og ráðstafanir á sviði stjórnsýslu og aðrar ráðstafanir til að tryggja þau réttindi sem viðurkennd eru með samningnum.

Fullgilding SRFF árið 2016 var mikilvægur áfangi þar sem íslensk stjórnvöld urðu við það skuldbundin til að tryggja fötluðu fólki öll þau lágmarksréttindi sem samningurinn kveður á um, sem og að gera þær breytingar á íslenskri löggjöf, reglum, stjórnsýsluframkvæmd og þjónustu sem nauðsynlegar eru til að tryggja að ákvæði samningsins verði uppfyllt. Frá því að samningurinn var fullgiltur hafa verið gerðar ýmsar breytingar á íslenskum lögum og lagaframkvæmd til samræmis við samninginn. Hins vegar hefur samningurinn ekki verið lögfestur og hefur hann því ekki bein réttaráhrif hér á landi.

Árið 2019 samþykkti Alþingi þingsályktunartillögu sem fól í sér að hefja ætti undirbúning lögfestingu SRFF og að frumvarp þess efnis yrði lagt fram á Alþingi í desember 2020. Í stjórnarsáttmála Framsóknarflokks, Sjálfstæðisflokks og Vinstrihreyfingar – græns framboðs er kveðið á um að lögfesta skuli samninginn.

Verkefnið felst í að semja lagafrumvarp um lögfestingu SRFF, kortleggja aðrar nauðsynlegar lagabreytingar samhliða lögfestingu SRFF og meta áhrif þeirra lagabreytinga sem um ræðir. Verkefnastjórn um innleiðingu SRFF mun halda utan um vinnuna undir stjórn forsætisráðuneytis, en jafnframt þarf að eiga sér stað víðtækt samráð við fatlað fólk og aðra hagsmunaaðila. Lögfesting samningsins er mikilvægt skref í að tryggja mannréttindi fatlaðs fólks en hún dugar þó ekki til. Þarf því jafnframt að fylgja lögfestingunni eftir með áætlun um frekari innleiðingu samningsins og fræðslu, líkt og gert er með landsáætlun þeirri sem hér er lögð fram.

F.2. Fullgilding valfrjálsrar bókunar við SRFF.

Á sama tíma og SRFF var samþykktur árið 2006 var samþykkt valfrjáls bókun við samninginn sem felur í sér kvörtunarleið fyrir einstaklinga og hópa einstaklinga vegna brota á samningnum. Ísland undirritaði bókunina árið 2007 og þegar samningurinn var fullgiltur hér á landi árið 2016 var kveðið á um að fullgilda skyldi viðaukann fyrir árslok 2017. Þar sem það hafði ekki gengið eftir samþykkti Ísland tilmæli þess efnis að fullgilda bókunina í síðustu allsherjarúttekt á stöðu mannréttindamála (UPR) hér á landi árið 2022.

Megininntak bókunarinnar er á þá leið að einstaklingar eða hópar einstaklinga hér á landi geti beint kvörtun til nefndar Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks. Nefndin getur tekið kvörtun til meðferðar að ákveðnum skilyrðum uppfylltum. Kannað er hvort mál varði réttindi sem kveðið er á um í SRFF og hvort þegar hafi verið reynt að nýta þau úrræði sem í boði eru samkvæmt íslenskum lögum til að ná fram þeim réttindum, t.d. með því að fara með mál fyrir dómstóla. Eftir að mál hefur verið tekið til umfjöllunar gefur nefndin út óbindandi álit, en veita þarf upplýsingar um hvernig aðildarríkið hyggst bregðast við álitinu.

Talið er mikilvægt að fatlað fólk geti leitað til nefndar SÞ um réttindi fatlaðs fólks þegar það telur réttindi sín ekki virt. Óbindandi álit frá nefndinni er þannig mikilvægur liður í að styrkja mannréttindi og leiðbeina um leiðir til úrbóta.